

בירורי הלכה וחקרי דינים שאלות מצויות ונושאים אקטואליים משולחן

מרכז ההוראה

יו"ל ע"י "מרכז ההוראה" שע"י אוצר הפוסקים
נוסד ע"י הרה"ח מו"ה רבי יעקב וויינרעב שליט"א

מרכז ההוראה | גליון ט"ז | תשרי תש"פ

מבית האוצר

דבר העורך

אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה (ברכות ח).

בגמרא סוכה (ב). רבא אמר מהכא (ויקרא כג מב) בסוכות תשבּו שבעת ימים אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי. וכל כך למה.

דרך שבעולם אדם דר בביתו, שם מקומו, ועל זאת צוונו הבורא יתברך שנצא מדירת קבע מבתינו ונלך לדירת ארעי, בתינו יהיה בדירתו של מקום... מקומנו יהיה בביתו של הקב"ה... כי שם ביתנו האמיתי... ועוד זאת יקשה מה ראתה מצוות סוכה שנתרבו בה הלכות רבות. דופן עקומה, לבדו, גוד אחת, ועוד הרבה הלכות למשה מסיני שנאמרו בה. אך זה הוא טעמו של דבר, ההלכות הרבות החופפות על מצוות סוכה עם כל פרטיה ודקדוקיה, הם הם המהווים את הסוכה להיותה בית משכן ד', המציאות בה אדם נכנס עם מנעליו אל תוך המצווה ומקיים את מצוות ישיבת סוכה בכל איבריו היא הנותנת שמקום זה הוא דירת ד' - ביתינו ומקומו האמיתי. כי אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה.

ואף גם ב"מרכז ההוראה" המפיצים את דבר ד' זו הלכה בכל ימות השנה, ובפרט בימים אלו כאשר רבו ההלכות והשואלים את דבר ד', מוסיפים נדבך נאה בזמן זה, ומתפעלים היטב את המעריך המורכב של המענה הטלפוני 24 שעות ביממה, בכל עת ובכל שעה, בטלפון של "מרכז ההוראה"

02-9956999

זבהם נהגה יומם ולילה

שיעור ההוראה הגאון רבי עזריאל אידבאך

בדין לברך שנית בחזירתו כשיצא מהסוכה מחמת הגשמים

אוצר ההוראה הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א

בענין שליח שהניח אתרוגים תחת המטה

הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א

ש"ת בעניני לולב, חוה"מ, ברכת לישב בסוכה, טכך סוכות

פסקי הוראה

מי ששכח לברך שהחיינו בשעת נטילת לולב
הגאון רבי אליהו חיים שטרנבוך שליט"א

קניינים בארבעת המינים
הגאון רבי בצלאל וקסלשטיין שליט"א

בענין סורגים שמעל הסוכה וסוכה בחלון אנגלי
הגאון רבי חיים בונם שץ שליט"א

האזין רבי שמחה רביטביץ שליט"א

האזין רבי יוסף קוק שליט"א

האזין רבי משה וויינרעב שליט"א

הוראה לחיים

הלכות סוכה
הגאון רבי נפתלי שמואל סטוליק שליט"א

שער ההוראה

שיעור ופולמוס בעומקה של דבר הלכה והוראה

הגאון רבי עזריאל אייערנאך שליט"א

בדין יצא מהסוכה מחמת הגשמים
אם בחזירתו צריך לברך שנית

ברכה על הסוכה באופנים שפטור ממנה

ב. ובעיקר הדבר יש להעיר ממש"כ הרמ"א (שם סעי' ז) דבאופן שפטור מהסוכה ואינו יוצא משם, אין מקבל שכר ואינו אלא הדיוט, וכתב המ"ב (ס"ק מ"ה) דבכה"ג אם מברך על הסוכה הר"ז ברכה לבטלה ע"ש, ולפ"ז לכאורה אפילו אי נימא דהמצוה אולא, מ"מ אין לברך עליה כיון דהוא פטור מן המצוה. אמנם יעו"ב בביאה"ל (שם ד"ה הדייטות) שהביא מהבכור"י (ס"ק ל"ח) דהא דפטור ואין מקבל שכר על כך, הוא דוקא היכא דפטור בעת הישיבה כגון במצטער בישיבתו בסוכה, משא"כ באופן שלא הטרחהו לשוב לסוכה אחר שפסקו הגשמים, נראה דבכה"ג יש קיבול שכר דלא גרע משותה מים בסוכה דאף דפטור מדינא, מ"מ קי"ל בשו"ע (סעי' ב') דאם שותה בסוכה הר"ז משובח ע"ש, וממילא בנד"ד שחזור מחמת שפסקו הגשמים יש קיבול שכר על כך וממילא יש מקום לברך על הישיבה החדשה, אלא דיש לדון בעיקר הדבר אי חשיבא ישיבה חדשה או המשך הישיבה הקודמת וכדנתבאר.

פתיחת הגג שכרוכה בטרחה מרובה

פטור מזה אף בפסקו הגשמים

ג. והנה בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' שכ"ה) דן במה שהיה מצוי אצלם שבשעת הגשמים היו מכסים הסוכות בגג ואח"כ כשפסקו הגשמים פתחו שוב הגג

יש לעיין מה הדין באדם שיצא מסוכתו מחמת הגשמים, האם כשחזר לסוכה צריך לברך שנית ברכת הסוכה, או נימא דהוי המשך ליישיבה הקודמת וא"צ ברכה. וכן יל"ע באופן שסגר הגג מעל הסוכה בעת הגשמים ואח"כ פתחו, האם צריך לברך שנית מחמת שהיה שעה שהסוכה היתה פסולה או לא.

היסח הדעת מצריך

ברכה שנית

א. כתב השו"ע (סי' תרל"ט ס"ו) היה אוכל בסוכה וירדו גשמים והלך לביתו ופסקו הגשמים, אין מחייבין אותו לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו עכ"ד. ולפ"ז נראה דאם ממשיך הסעודה בביתו ואינו חושב לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו וכדין השו"ע, הוי היסח הדעת וצריך לברך שנית, וכמבואר במ"ב (שם ס"ק מ"ו) דאם יצא מהסוכה יציאה גמורה לעשות עניניו ולא על דעת לחזור תיכף, הוי היסח הדעת וכשחזר לסוכה צריך לברך שנית ע"ש. אמנם באופן שדעתו לחזור לסוכה תיכף כשיפסקו הגשמים יש לדון אם צריך לברך שנית, דמחזר גיסא י"ל דהוי המשך של הישיבה הקודמת דהא יושב ומצפה אימתי יפסקו הגשמים ויחזור לסוכתו וליכא היסח הדעת כלל, אולם מאידך י"ל דכיון שהיה זמן שהיה פטור מן הסוכה הוי כהיסח הדעת.

המשך בעמוד הבא <<

מרכז ההוראה שע"י אוצר הפוסקים "בית וויינרעב"
מוסדות סאווראן, בית המדרש היכל משה ע"ש הר"ר משה ב"ר יהודה בעער ז"ל
כתובת: רחוב אביתר הכהן 10 ירושלים

והנידון הוא אם צריך לברך שנית כשפותח הגג או דהוי המשך של הישיבה הקודמת ע"ש. ותחילה יש לציין דאמנם במקום טרחא מרובה א"צ לפתוח הגג שנית כשפסקו הגשמים דחשיב מצטער, מ"מ באופן דליכא טירחה מבוואר במ"ב (ס"ק מ"א) בשם הבכור"י דצריך לפתוח הגג. והיינו דאם צריך לעלות על הגג כדי לפותחו הוי טירחה גדולה וחשיב מצטער, אולם אם יכול לעשות זאת מתוך הסוכה ע"י חבלים, הוי טירחה מועטת ומחויב בזה ע"ש. והשתא באופן שפתיחת וסגירת הגג נעשים כשהוא בתוך הסוכה ליכא טירחה כלל ומחויב לעשותו כשפסקו הגשמים, אלא דשוב יש לדון אי חשיב ישיבה חדשה לענין ברכה כיון שבזמן סגירת הגג הרי הסוכה פסולה, או דילמא דכיון דלא הסיח דעתו מהמצוה א"צ לברך שנית.

הפסק בין הברכה למצוה

ד. ויעו"ש במהר"ם שיק שנקט דא"צ לברך שנית. ובטעמו הראשון כתב לבאר דדמי לשח בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד דא"צ לברך שנית דהכל מצוה אחת (ע"י רמ"א תקצ"ב ג' ובמ"ב ס"ק י"ג), וכן בשח באמצע הסעודה דא"צ לברך שנית דהכל הוא קביעות סעודה אחת ואינו הפסק, ולא דמי לשח בין תפילין של יד לתפילין של ראש דהשח ביניהם צריך לברך על של ראש כיון דהו"ב מצוות (ע"י שו"ע סי' כ"ה סעי' ט'), והיינו דהישיבה בסוכה הכל מצוה אחת בין לפני סגירת הגג ובין אחר פתיחתו ע"ש.

אלא דלכאורה צ"ע דהא דמצוה אחת הוא רק לענין זה שהדיבור לא חשיב הפסק בין הברכה למצוה, אבל הכא גרע טפי דבשעה שהגג סגור הרי הסוכה פסולה ואזלא לה המצוה כלל, ואין אנו דנים מצד הפסק בין הברכה למצוה אלא מצד שאין כאן מצוה כלל וממילא צריך לברך שנית.

ויש להוסיף דהנה השו"ע (סי' ח' סעי' י"ד) פסק דאם פשט טליתו אפילו על דעת ללבושו מיד, צריך לחזור ולברך כשמתעטף שנית, והיינו דעצם הפשיטה הויא הפסק (ע"ש במ"ב ס"ק ל"ו). ויעו"ש במג"א (שם ס"ק י"ח) שהקשה שהב"י סותר עצמו דבסי' תרל"ט הביא דברי המ"מ לענין יציאה מהסוכה שכתב 'דדוקא כשיצא יציאה גמורה לעשות עניניו ושלא לחזור לאלתר, אבל אם לא יצא אלא לדבר עם חבירו או להביא דבר לסוכה לשעתו לא הויא יציאה לחיבו בברכה כשיחזור, וסיים הב"י: "ודבר נכון הוא עכ"ד, ומאיך לענין יציאת פסק השו"ע דעל כל פשיטה ופשיטה טעון ברכה אפילו היה על דעת ללבושו שנית. ויעו"ש בפמ"ג (א"א סקי"ח) שתירץ דשאני סוכה דאמרינן 'תשבו כעין תדורו' ופעמים שיוצא אדם לחוץ והוי בכלל 'תדורו', משא"כ בציצית דאזודא המצוה מכל וכל לכן צריך לברך אפילו פשט ע"ד ללבושו שנית. (ויעו"ש בפמ"ג שדחה תירוץ זה, מ"מ נראה דיש לבאר כן דברי הב"י).

ולפ"ז באופן שירדו גשמים ויצא מסוכתו, לא שייכא סברת הפמ"ג דכעין תדורו דהא נאלץ לצאת ממנה מחמת הגשמים, ואלא כבה"ג הוי כציצית דהמצוה אזודא לגמרי וא"כ לכאורה צריך לברך שנית. ולפ"ז צ"ע בדברי המהר"ם שיק אמאי כתב דאין לברך שנית, ועכ"פ צ"ע דלא נחית לדון בזה דהכא המצוה פסקה ממנו וגרע טפי משח בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד.

הפסק במצוה שלא מחמת אונס אם מברך שנית

ה. אמנם בפשוטו נראה דמהר"ם שיק אזיל הכא בשיטת הרמ"א אלא שלא הוצרך לפרש כל זאת. דהנה הרמ"א חולק על השו"ע וס"ל דדוקא במקום שיש אונס שמתחתו אינו יכול ללבושו וכגון בחולץ התפילין קודם שנכנס לבית הכסא דאסור להיות שם בתפילין ובכה"ג הוי הפסק וצריך לברך שנית, משא"כ בטלית דמדינא מותר ליכנס בו בביה"כ לא הוי הפסק ע"ז (ע"י בזה במ"ב סי' ח' ס"ק ל"ו). וכן פליגי השו"ע והרמ"א לענין תפילת שמו"ע בשהה כדי לגמור את כולה דחזור על תפילתו דלפי השו"ע הוא בכל גוונא, אולם לפי הרמ"א הוא דוקא באונס שאין יכול להתפלל מחמתו וכגון בשותתין מ"ר אבל עצם השהיה לא חשיבא הפסק, ע"י סי' ס"ה סעי' א' וסי' ק"ד סעי' ה' ע"ש. ועכ"פ נראה דזוהי סברת המהר"ם שיק דלא נחית לדון מצד דהמצוה אזולה לה דס"ל דלרמ"א בנד"ד הוי כפשט טליתו ע"ד ללבושה שנית דאין מברך עליה ודו"ק.

ולפ"ז בנד"ד שסגרו ופתחו את הגג מחמת הגשמים יש לדון אי חשיב כיציאה באונס, דלכאורה י"ל דהגשמים אנסוהו לצאת מהסוכה וא"כ צריך לברך שנית, אולם מאידך י"ל דבפשוטו מותר לשבת בסוכה גם בעת הגשמים, ואמנם מבוואר ברמ"א (סעי' ז') דהיושב בזמן הגשמים אין מקבל על כך שכר והוי הדיוט, מ"מ אין איסור בדבר וא"כ יתכן דלא חשיב הפסק במצוה דאין דבר שאונסו לצאת מהסוכה ודו"ק.

אלא דיש לדון אליבא דהגר"א, דיעו"י בבהגר"א (סעי' ה') שכתב וז"ל דכשיורדים גשמים אין שם סוכה עליו ע"ש, ולדבריו יתכן דחשיב שהוציאווה מהסוכה בע"כ דהא אין כאן סוכה, דבכה"ג גם לרמ"א מברך שנית דהוי אונס, אולם נראה דאינו ברור דהא לענין 'תעשה ולא מן העשוי' נקטינן דחשיבא סוכה ולא אמרינן דע"י הגשמים פקע שם סוכה ממנה וכשפותח הגג הרי"ז פסולה משום תעשה ולא מן העשוי, וא"כ יתכן דגם לענין יציאה באונס לא חשיב שהוציאווה מהסוכה ודו"ק. ועוד דאפ"ת דחשיב שהוציאווה בע"כ, מ"מ הא לדעת הרמ"א (שם) בלילה הראשון צריך לאכול בסוכה אפילו אם יורדים גשמים וחזינן דס"ל דחשיבא סוכה, וא"כ עכ"פ לענין ברכה ודאי יש לחוש לשיטת הרמ"א וממילא אין לברך כשחזור לסוכה או כשפתח הגג שנית (ע"י בזה במ"ב שם ס"ק ל"ה).

ובגוף הנידון יש להוסיף דהנה לדעת השו"ע (סי' ח' סעי' י"ד) דבטלית מברך על כל פשיטה ופשיטה, בפשוטו ה"ה בסוכה ביצא מחמת הגשמים או סגר הגג צריך אח"כ לברך שנית, מ"מ כתבו הבא"ח (שנה א' בראשית אות י') והכה"ח (סי' ח' אות נ"ב) דאין נוהגים בזה כהשו"ע משום דהוי ספק ברכות אלא כהרמ"א ע"ש. וכ"ל למעשה מנהג הספרדים שאין מברכים על כל פשיטה כשהוא על דעת ללבושו מיד.

נחנת ניילון לכתחילה בעת הגשמים

ו. עוד נראה טעם חדש בסגירת הגג דאין מברך שנית כשחזור ופותחו, דהנה קי"ל דבזמן הגשמים פטורים מן הסוכה (ע"י פ"ט הדין בסי' תרל"ט ה'). אמנם יעו"י במ"ב (סי' תרכ"ט ס"ק נ"ח) שכתב וז"ל ומ"מ בשעת הדחק שלא יכול לאכול בסוכה ע"י העלין הנושרין לתוך המאכל או ע"י גשמים הנוטפין או ע"י הרוח שמכבה הנרות, מוטב לפרוס סדין תחת הסכך בתוך ד' טפחים משיאכל חוץ לסוכה, אבל לא יברך על זה לישב בסוכה עכ"ד. והנה מקור הדין במג"א (ס"ק

כ"ה) והמג"א ציין לע"י בסי' תר"מ. ויעו"ש במג"א (ס"ק ט) שהוכיח מהגמ' דאם יש שיטה שמכשריה הסוכה, אף דלא קי"ל כוותיה, מ"מ יש עדיפות לישב בסוכה מלישב בבית עש"ב. ולפ"ז כיון דר"א דמחמת הגשמים מתיירים פריסת סדין בסוכה, א"כ יש מעלה לישב בסוכה תחת הסדין ולא בבית ואלו הם דברי המ"ב.

ומעתה נראה דאם יורדים גשמים בעת ישיבתו בסוכה, יש מעלה להניח ניילון על הסכך שלא יחדור הגשם לסוכה דכיון דיש מתיירים כן אף לכתחילה אע"ג דלא קי"ל כוותיה - הרי דיש עדיפות לעשות כן. ונראה עוד דאף ביו"ט שרי למעבד הכי דהוי תוספת על אהל עראי דשרי בשבת ויו"ט (ע"י סי' שט"ו סעי' ב'). ברם נראה דכל זה הוא דוקא בניילון דדמי קצת לסדין אבל בסגירת הגג ופתיחתו יתכן דלא הוי כסדין ופסול לכו"ע, דדוקא בסדין דעיקר הסינוך הוא ע"י הסכך הכשר והסדין הוא רק תוספת הגנה שרי, משא"כ כשסוגר הגג הרי כעת א"צ כלל את הסכך הכשר ודי לסוכה בגג הפסול, וממילא יתכן דאין דינו כסדין.

ומעתה נראה עוד דאפילו אם לא עשה כן אלא סגר הגג, מ"מ כיון שהיה אפשרות בדרך היתר, ממילא לא חשיב יציאה באונס שמברכים שנית גם לרמ"א כיון שהיה אפשרי בדרך היתר ולהכי אין מברך שנית ודו"ק.

העולה מהדברים

א. היוצא מהסוכה בעת הגשמים על דעת לסיים סעודתו בבית אפילו אם יפסקו הגשמים באמצע הסעודה, כשחזור לסוכתו צריך לברך שנית דיש כאן היסח הדעת (אות א').

ב. אם יצא על דעת לחזור מיד כשיפסקו הגשמים, לדעת השו"ע דהפושט טליתו על דעת לחזור ללבושה צריך לברך שנית, ה"ה כאן דצריך לברך שנית, ולדעת הרמ"א שאין מברך על העיטוף השני, בפשוטו ה"ה בסוכה א"צ לברך כשחזור לסוכתו אחר שפסקו הגשמים. ומנהג הספרדים בזה דלא כהשו"ע משום דספק ברכות להקל, ולפ"ז גם בסוכה לא יברכו שנית (אות ה').

ג. לדעת הגר"א דבשעת הגשמים אין שם סוכה עליה יש לדון דהוי כהוציאווהו בע"כ וצריך לברך שנית כשיפסקו הגשמים וצ"ע. אמנם לדינא אין לברך שנית דהרמ"א ס"ל דחשיבא סוכה אף בעת הגשמים מדפסק דבליילה הראשון צריך לאכול בסוכה אפילו לא פסקו הגשמים, ולכן לדינא ביצא על דעת לחזור אין לברך דעכ"פ מידי ספיקא לא נפקא (אות ה').

ד. סגר הגג מעל הסוכה וא"כ כשפסקו הגשמים חזר ופתחו, נראה דדינו כמו ביצא מהסוכה בעת הגשמים וכדנתבאר, ובנד"ד בדרך כלא ליכא היסח הדעת דהא נשאר לישב בתוך הסוכה ומסתמא מצפה שיפסקו הגשמים וממילא אין חזור ומברך (אות ה').

ה. אע"ג דבשעת הגשמים פטור מהסוכה, מ"מ יש מעלה לישב בה ע"י שישיב ניילון למנוע כניסת הגשם, אבל אין לברך על ישיבה זו כיון דהעיקר להלכה כדעת הפוסלים. ולפ"ז נראה טעם נוסף שאין לברך בסגר את הגג ואח"כ פתחו שנית, דאפ"ת שסגירת הגג הוי כיציאה באונס, מ"מ כיון שהיה בידו לעשות בדרך היתר לא חשיב אונס ואין לחזור ולברך בעת פתיחת הגג ודו"ק (אות ו').

אוצר ההוראה

תשובת מערכה ופסק הלכה בנושא העומד על הפרק

הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א

בענין שליח שהניח אתרוגים תחת המטה

שאלה:

ראובן ששלחו על ידו בחנם או בשכר אתרוגים מהודרים לחג הסוכות, ובדרכו הניח תחת המיטה לשומרו וישן עליהם, ולאחמ"כ נזכר שיתכן שיפסלו למצוה, האם חייב לשלם עליהם והאם צריך להודיע ללקוחות על כך.

תשובה:

אין אפשרות לחייבו בניזקין, אך צריך להודיע ללקוחות על כך, ואם לא הודיע ואח"כ נודע ללקוח הוי מקח טעות.

דקיי"ל דמה"ת לאו שמיה היוזק, אם היוזקו במזיד חייב ואם היוזקו בשוגג פטור, דלא קנסו אלא במזיד, וא"כ בניד"ד שהיוזק האתרוגים גם אי נימא דנאסרו למצוה, מ"מ הרי זה היוזק שאינו ניכר, ושכחתו שהניחם תחת המיטה הא הוי שוגג, ואפילו היוזק בידים פטור בשוגג, א"ה ה"ה הכא בשליח אינו חייב דהוי שוגג ואי"ז פשיעה בש"ח וכמו שהאריכו האחרונים ובמקום אחר הארכנו בזה, דא"א לחייב ש"ח בשכחה דאי"ז פשיעה, אך י"ל דהכא אם ה' בשכר י"ל דחייב אפילו אם אדם המזיק פטור, מ"מ בשומר שכר י"ל דחייב, שהרי ש"ש גם בכעין גניבה חייב, ואף דאדם המזיק בכעין גניבה פטור, וכמ"ש תוס' בב"ק כ"ז ע"ב ובכ"ד, ושומר שכר חייב, א"כ י"ל דשכחה ל"ה אונס גמור, וכעין גניבה דמי, ויתחייב על נזק האתרוגים להפ' דהאתרוג נאסר ונפסל למצוה.

אך יש לדחות, והוא בהקדם מש"כ המג"א באו"ח סימן תמ"ג ס"ד, דהא דמבואר בשו"ע שם בסעיף ב', בשומר שהפקידו בידו חמץ והגיע שעה חמישית ימכרו לעכו"ם, ואם לא מכרו חייב לבערו אפילו אם אינו חייב באחריותו, וכתב המג"א וז"ל, ונראה דהנפקד חייב לשלם דמי הפקדון למפקיד וכו', ומיהו אם החמץ עדיין בעין אומר לו הרי שלך לפניך, וכן מוכח בב"ק מ"ה ע"א ע"כ. וכוונתו, דמבואר בגמ' בשומר שקיבל שור לשמור ונגח אדם, ולאחר שנגמר דינו החזירו השומר לבעלים, דס"ל לר' יעקב דאומר לו הרי שלך לפניך, וה"ה בחמץ שמחמת שלא מכרו השומר נאסר החמץ בהנאה, ואפילו הכי אומר לו הרי שלך לפניך, ולפי"ז גם בנידון של האתרוגים, ואפילו ה' שליח בשכר דדינו כשומר שכר, מ"מ יכול להחזירם כמות שהם ואומר לו הרי שלך לפניך.

ובשו"ע חו"מ סימן שס"ג סעיף א' כתב, בגזל חמץ ועבר עליו הפסח, אומר לו הרי שלך לפניך, וכתב הש"ך בס"ק ז' בשם המהרש"ל, דרק בגזלן יכול לומר הרי שלך לפניך, אבל שומר שפשע בפקדון ונאסר בהנאה, אינו יכול לומר הרי שלך לפניך וחייב לשלם, וכתב הש"ך ע"ז, דלא מסתבר דברי המהרש"ל דשומר יגרע מגזלן, עיי"ש באורך. ובנתיבות בס"ק ג'

בשם הגר"א, שציוה לזורקם במקום שאין שם אדם וכו' עכ"ל, ומבואר דס"ל דנאסר אפילו בדיעבד, ואפילו באוכלין חיינ וכמו שכתב שם בצנזן שהי' תחת המיטה, ומה שהוכיח השואל בשו"ת שבות יעקב והסכים עמו הרב שבות יעקב, ממש"כ הבעה"ט דלטעם הירושלמי דאין שוחטין בקנה סתם משום רוח רעה השורה עלי', וכתב הבעה"ט בדביעבד מותר, ומזה למדו לאוכלין שתחת המיטה דמותרים בדיעבד, לכאורה יש לחלק דהתם קאמר שעל "הקנה" שורה רוח רעה, וכ"כ בירושלמי להדיא שם, דגם אין מקנחין בה מפני רוח רעה, וע"כ הבהמה והשחיטה מותרת דאין רוח רעה על הבהמה, אבל אוכלין שתחת המיטה שרוח רעה שורה על האוכלין ממש, י"ל דנאסר אפילו בדיעבד, ומה שהוכיח הרב שבות יעקב, מהא דאסרו לחבר לאכול עם ע"ה דשמא יאכילנו דברים שאינם מתוקנים, ולא אמרו משום חשש סכנה של אוכלין שתחת המיטה, יש לדחות דהגמ' אסרה גם כשירודע שלא היו מונחים תחת מיטתו, ואסור משום חשש אוכלין אסורין.

ושו"ר בספר שירי ברכה להגאון החיד"א, ביו"ד סימן קט"ז סעיף ה', דס"ל דאוכלין שתחת המיטה אסורין אפילו בדיעבד, ובכפ החיים אייתי גם בשם זבחי צדק והבן איש חי, בפרשת פינחס אות י"ד, והביא כ"פ דמקילין בדיעבד, עכ"פ הוי ספיקא דדינא אם נאסר בדיעבד, וא"כ א"א לחייבו, שהרי יתכן שהם כשרים גם למצוה, כיון שמוותרין באכילה וחשיב לכם.

ובשו"ת עין יצחק להגאון רי"א מקוונא זצ"ל, האריך בזה בחלק או"ח סימן כ"ד, וביותר האריך בספר שדי חמד, מערכת ל' כלל קמ"א ס"ק ל"א, ואסף וליקט דעת האוסרים והמתירים ושם כתב להדיחו ג"פ עי"ז יסור הרוח רעה, עיי"ש.

עוד יש לדון, שאין לחייבו בנזק האתרוגים גם להדיעות שנאסר באכילה וא"א לצאת בו י"ד מצות אתרוג, [ואף שיש לדון דאם אין האיסור באתרוג עצמו, ורק מחמת רוח רעה ששורה ואינו בגוף האתרוג י"ל דהוי לכם וכעיי"ז כתב שם בשו"ת עין יצחק], וטעמא דמילתא עפ"י מה דקיי"ל בחו"מ סימן שפ"ה סעיף א', דהמזיק חבירו בהיזק שאינו ניכר

בשו"ע יו"ד סימן קט"ז בסעיף ה' כתב וז"ל, "ולא יתן תבשיל ולא משקים תחת המיטה מפני שרוח רעה שורה עליהם" עכ"ל. ונחלקו רבוותא אם נאסר בדיעבד כשהניחם תחת המיטה, ובשבות יעקב חלק ב' סימן ק"ה נשאל בזה אי נאסר בדיעבד, ואייתי ראייה מהא דאמרין בחולין ט"ז ע"ב, אין שוחטין בקרומית של קנה, ופריך מהא דתניא "בכל שוחטין וכו' בין בקרומית של קנה", ומשני "אמר ר' פפא בסימונא דאגמא", ופירש"י עשב הגדל באגמי מים וכו', והוא חדוד ואין קיסמין נבדלין הימנו עכ"ל. וכתב ב"י ביו"ד סימן ו' בשם רבינו ירוחם, דשאר קנים אסורין דקיסמין נבדלין מהם וחיישינן שינקבו הסימנים, ולפי"ז כתב ב"י בשם בעל העיטור דיש לאסור אפילו בדיעבד. אמנם בירושלמי במס' שבת בפרק ח' הלכה ל"ו אמרו, שהטעם הוא מפני שרוח רעה שורה עליהם, ולפי"ז בדיעבד מותר עכ"ל. ומבואר דמשום רוח רעה אינו נאסר, [ובתוס' בחולין ט"ז ע"ב ד"ה ורמיניהו וכו' כתבו, דבשאר קנה הוי מצי לשנויי דלכתחילה אסור ובדיעבד מותר, וכתב הט"ז ביו"ד סימן ו' סק"א דתוס' ס"ל כירושלמי וע"כ בדיעבד מותר, ועיין ש"ך סימן ו' סק"ג מה שכתב בזה עכ"פ חזינן בדבר שהוא משום רוח רעה מותר בדיעבד], וה"ה אוכלין שתחת המיטה, כה דברי הרב השואל הר"ר גרשון נר". ושם בתשובתו של השבות יעקב, הסכים לראיתו מדברי בעל העיטור, דאיסור שהוא משום רוח רעה אינו אסור בדיעבד, ועוד כתב להוכיח מהא דאמרו כשבת [י"ג א'] דחבר לא יאכל משל ע"ה מחמת חשש של פירות שאינם מתוקנים, ואמאי לא חששו משום סכנתא דהא בב"ב נ"ח ע"א אמר, דמיטה של עם הארץ דומה לאוצר בלום, ופירש"י, שמניחים שם כל דבר אוכלין וכלים, עכ"ל. וא"כ נימא דאסור לחבר לאכול עם ע"ה, מחמת חשש סכנה דאוכלין שתחת המיטה, ומוכח דזהו רק אוהרה לכתחילה, ובדיעבד אינו נאסר, עכ"ד השבות יעקב, וכ"כ בגליון רעק"א שם סעיף ה' בשם השבו"י, וביד אפרים שם בגליון, וכפת"ש סק"ד.

ובפת"ש ביו"ד סימן קט"ז סק"ה, כתב בשם ספר בינת אדם כלל ס"ג ס"ק פ"ב

כתב וז"ל, ומ"מ נראה שהדין עם הש"ך, דהיינו שנעשה בבית שומר אפילו בפשיעה, לא עדיף ממזיק שלא בכונה, דבהיזק שאינו ניכר מבואר בגיטין נ"ב ע"ב דפטור, וה"ה השומר פטור וכו' עכ"ל. ודברי המג"א כהש"ך, דשומר פטור בהיזק שאינו ניכר ויכול לומר הרש"ל ואפילו אם פשע, דסו"ס לא היזק בידיים, והוי כמזיק שלא בכונה דפטור בהיזק שאינו ניכר.

ובגליון רעק"א על השו"ע באו"ח סימן תמ"ג, אייתי ראי' לשיטת המג"א דשומר יכול לומר הרש"ל ופטור בהיזק שאינו ניכר, מהא דמבואר ביו"ד סימן קכ"ז סעיף ב', באומר לחבירו נתנסך יינך דאינו נאמן כשאינו בידו, וכתב בשו"ע וז"ל, בד"א כשעושה עמו בחנם או בשכר ובענין שלא יפסיד שכירותו, כגון שאומר שנתנסך באונס, או ששכרו מועט, אבל אם שכרו הרבה ויפסיד כל שכרו כגון שנתנסך בפשיעתו וכו', נאמן אפילו אינו בידו וכו' עכ"ל. וק' הא גם בשכרו מועט אבל אם נתנסך בפשיעתו חייב בהפסד כל היין מחמת חיובי שומר כיון שפשע ויהיה נאמן, ומוכח דאינו חייב לשלם כיון שהוא היזק שאינו ניכר, כדתנן בגיטין נ"ב ע"ב המנסך וכו', ומוכח כהמג"א דשומר אפילו אם פשע ואירע נזק שאינו ניכר פטור, ואומר לו הרש"ל.

ובשער המלך הלכות חובל ומזיק בפרק ו' הלכה ג' האריך, בשואל קדירת חרס ובישל בשר ותחב לתוכו כף חולבת, ולא ה' בו ס' ונאסר התבשיל והקדרה, וא"א להכשירה כיון שהיא חרס אם חייב לשלם הנזק, והאריך לפטור מטעמים הנז'ל דהוי היזק שאינו ניכר וגם שומר פטור, [אמנם בסוף דבריו נסתפק אי חשיב כפשיעה, דהו"ל למידק והוי כמזיד, ויהיה חייב כיון שעשאו בידיים, ויש להוכיח דגם בפשיעה פטור כל שלא נתכוון להזיק, ממה שהק' תוס' כב"ק ה' ע"א ד"ה המטמא וכו', וז"ל, הוי מצי

למימר דלא תנא להו [המטמא והמדמע והמנסך], משום דלא מיחייב בשוגג עכ"ל, ולכאורה תיקשי לפי מש"כ הקצוה"ח בסימן כ"ה סק"א, דאף דאיתרבי באדם המזיק שוגג כמזיד מ"מ בגזלן לא מרבינן שוגג כמזיד עיי"ש באורך, וא"כ לעיל ד' ע"ב דפריך, אמאי לא תני ר' אושעיא גזלן, הוי לתוס' להקשות דגזלן אינו חייב בשוגג דלא איתרבי שוגג כמזיד, אבל אי נימא דמטמא פטור בשוגג אפילו בפשיעה ניחא, דמש"כ הקצו' דלא איתרבי שוגג כמזיד, היינו שוגג הקרוב לפשיעה וכמ"ש תוס' בב"ק כ"ז ע"ב ובכ"ד, אבל בפשיעה גמורה גם גזלן חייב, ולזה לא בעינן ריבוי מקרא דפצע תחת פצע, אבל במטמא ומדמע אפילו בפשיעה פטור, כיון דסו"ס לא נתכוון להזיקו בידיים ורק מחמת חוסר זהירות היזקו י"ל דפטור גם בזה, ולכן הק' תוס' דהו"ל למימר דלא תנא מטמא ומדמע דפטורי בשוגג אפילו בפשיעה], כיון שיכול לומר הרי שלך לפניך, וכדעת הש"ך והמג"א והרעק"א דס"ל דשומר יכול לומר הרש"ל בהיזק שאינו ניכר, [ועיין משנ"ב באו"ח סימן תמ"ג ס"ק י"ב בסופו ובשעה"צ אות י"ט], ולפי"ז גם להפ"ה דא"א לקיים מצות אתרוג כאשר האתרוג הונח תחת המיטה, כיון שנאסר באכילה, מ"מ א"א לחייבו בנזק כיון שהוא היזק שאינו ניכר ובשוגג שחת המיטה, ובכה"ג גם בשומר אומר לו הרי שלך לפניך ופטור מלשלם.

אם חייב להודיע ללוקח, ואם לא הודיעו אי הוי מקח טעות

א. בשו"ע חו"מ סימן רכ"ח סעיף ו' וז"ל, אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח וכו' עכ"ל וכתב הסמ"ע בסק"ז וז"ל, ואפילו אין אונאת ממון במקחו מ"מ הו"ל להודיעו, והוא דומה לגניבת דעת דאסור, אעפ"י שאין בו חסרון ממון עכ"ל, ומסתבר שכל מקח שאילו ידע הלוקח לא ה' קונהו לכתחילה, מוטל על המוכר להודיעו, ומסתבר דגם מום שאינו

מבטל המקח בדיעבד, מ"מ לכתחילה אסור למוכרו בלי להודיעו, וגרע מאונאה דפחות משתות שנסתפק הרא"ש בפ"ד בב"מ אי שרי לכתחילה, דהתם דרך מו"מ הוא, אבל לא למכור דבר שיי"ב מום, אף שאינו מבטל המקח, ובפרט במכירת אתרוגים שטורחים לקנות דבר מהודר ומשלמים עליו סך גדול, שרצונו של הלוקח לקנות אתרוג שכשר לכו"ע, וכיון שבניד"ד יש דיעות שהאתרוג אסור באכילה, ויתכן שא"א לצאת בו יד"ח שאינו נקרא לכם, ואף שיש מתירין וכמשנ"ת לעיל, או משום שאינו נאסר בדיעבד לאכילה, או משום שאין החסרון בגוף האתרוג, מ"מ בודאי שרצונו של אדם לקנות אתרוג שכשר לכו"ע ועל המוכר להודיע לקונים.

ב. ובדיעבד אם לא הודיע ואח"כ נודע לקונה שהאתרוג הונח תחת המיטה, אי הוי מקח טעות, בשו"ע סימן רל"ב סעיף ו' כתב וז"ל, כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום שמחזירים בו מקח זה מחזירין, וכל שהסכימו עליו שאינו מום הרי זה אינו מחזיר בו וכו' עכ"ל, ובשו"ע סימן רל"ב סעיף י"ב כתב רמ"א, ואפילו טריפה שאנו אוסרין מספק מבטל המקח, וכתב הסמ"ע בס"ק כ"ח בשם הר"ן או חומרת הגאונים וכו' עכ"ל, ובניד"ד יל"ע כיון שכמה פוסקים התירו לצאת באתרוג זה אי הוי מקח טעות. אמנם במשפט שלום סימן רכ"ז אות י"א כתב, שאם קנה אתרוג בתורת מוכר והוברר שאינו מוכר הוי מום, ואפילו לפי מה שכתב בפרמ"ג באו"ח סימן תס"ז בא"א ס"ק כ"ב, דמי שקנה דבר שיש מחמירים בו אינו מקח טעות, הובא במשפט שלום סימן רל"ב אות י"ב, מ"מ י"ל דבאתרוג שקנאו בתורת מוכר הוי כהתנה עמו שרצונו רק באתרוג מוכר, ואם נתברר שאינו מוכר הוי מום, א"כ מסתבר שבניד"ד כיון שיש צד שהאתרוג פסול למצוה, מסתבר דהוי מקח טעות אם לא הודיע ללוקח.

הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א

לולב

שאלה:

מי שראה בהו"ר אחר שכבר יצא חובת לולב שהערבות נפלו רוב עליו וא"כ לא יצא יד"ח, האם יש לו איזה תקנה.

תשובה:

בערבה שבלולב אפילו הגביה אותה שתי פעמים א' לשם לולב וא' לשם ערבה כיון שהערבה היא באגד עם שאר מינים ואינו ניכר שנוטלן לשם ערבה, וי"א שיוצא אם הגביה פעם א' לשם ערבה.

ועיי"ש במ"ע דאם התיר אגדו של לולב לאחר שנטלה ונטל הערבה בפנ"ע פשיטא שיוצא בה עיי"ש.

עכ"פ רואין משם דיש לכוון ליטול לשם ערבה וא"כ כש"כ אם רוצה לצאת ידי נטילת לולב שהוא חיוב גמור דיש לכוון ליטול לשם מצות לולב אע"ג דהוי רק חיובא דרבנן בשאר ימים, ולא מהני מה שכוון ליקח לשם ערבה שהוא רק מנהג נביאים.

וא"כ לכא' צריך לברך עוד הפעם כשנוטל הערבה שבהושענא לשם מצות ערבה שבלולב אע"ג שהתכוון ליטול לשם ערבה והוא לפניו בשעת ברכת נטילת לולב וג"כ לא סח בינתיים.

תשובה: זה ודאי דיכול ליקח שתי ערבות מהחמש ערבות שהכין ליקח להושענות ויברך עוד הפעם על נטילת ערבה עי' סי' תרנ"א – י"ב ובטו"ז ס"ק ט"ז ובמ"ב ס"ק נ"ו.

אך יש לדון אולי כבר יצא שלא יצטרך לברך עוד הפעם אם היו לפניו הערבות והושענות בשעה שברך על הלולב ומיניו, דעי' [בסי' תרנ"א – י"ב] דאם היו ארבעה מינים מצויים אצלו ונטלם אחד אחד יצא ובלבד שיהיה כולם לפניו וכתנאי שלא סח ביניהם עיי"ש במג"א ס"ק כ"ב ובבא"ה ד"ה ואם שח. ולפי"ז בניד"ד אם היה לפניו הערבות שבהושענות ודעתו ה' ליקח אח"כ לכא' יצא יד"ח כשנטלן אח"כ ולא יצטרך לברך עוה"פ.

אך יש לדון שהרי כאן אע"ג שהתכוון ליטול אח"כ לא לשם ד' מינים שבלולב נתכוון אלא לשם הושענא.

ועי' בסי' תרס"ד ס"ו דאין אדם יוצא יד"ח של הושענות

חזה"מ

שאלה:

מיו שסובל מכאבים בגוף ואם כותב מאמרים בחיד"ת כיון שאז ראשו וחושיו מתרכזים רק בכתיבת המאמרים מקיל לו הכאבים ומשכך לו מהכאבים קצת, וזה מקיל עליו יותר מושאר דברים המושככים האם מותר לו לכתוב בחזה"מ להשקיש כאביו.

תשובה:

נראה להקל עפ"י דאי' בשו"ע סי' תקל"ב דמותר לעשות כל צרכי רפואה בחזה"מ אפילו איסורא דאורייתא ואפילו לחולה שאין בו סכנה עיי"ש בנו"כ, ונראה דלא דווקא רפואה ממש אלא ה"ה לעשות מלאכות להקל כאבים דמה שנא כיון שזה לצורך הגוף, וא"כ בשאלתנו כיון שהכתיבה מקיל כאביו מותר לכתוב.

ברכת לישב בסוכה

שאלה:

בליל א' דסוכות בירך ברוך וכו' מלך העולם שהחיינו וקיימנו לישב בסוכה, אם יצא יד"ח.

תשובה:

נראה דלא יצא לא ברכת לישב בסוכה כיון שלא אמר אשר קדשנו במצוותיו וצונו לישב בסוכה רק אמר לישב בסוכה, והוי כמי שברך ברוך וכו' מלך העולם לישב בסוכה דלא יצא ששינה ממטבע הברכה שקבעו חז"ל.

וג"כ ברכת שהחיינו לא יצא בדברך שהחיינו רק על הסוכה ולא על החג, ורואין שיש לברך גם על החג דהא נשים דמברכין שהחיינו בשעת הדלקת הנרות מברכין רק על החג, דהא הן פטורין לגמרי משיבת סוכה. וע"כ דמברכין על החג, וכאן בירך שהחיינו רק על ישיבת הסוכה. ולכן נראה דלא יצא יד"ח שתי הברכות הן ברכת לישב בסוכה והן ברכת שהחיינו וצריך לברך עוה"פ שתי הברכות.

חזה"מ

שאלה:

שאלה אי אישה מותרת לצבוע שיערה במועד.

תשובה:

נראה להקל עפ"י דאיתא בסי' תקמ"ו ס"ה דעושה אישה כל תכשיטיה במועד כוחלת וכו' ומעברת סרק על פניה וכו' והטעם עיי"ש בבא"ה בשם הריטב"א דזה הוי צורך הגוף וכעין אוכל נפש לפיכך עושה כדרכה בלא שינוי וטרחה רבה ע"כ ה"נ מותר לצבוע שיערה.

סכך סוכות

שאלה:

נשאלתי. העצים שמניחים עליו הסכך הם פשיטי כלי עץ שאין מקבלין טומאה, ואם לפני סוכות הניחו על העצים סדין כדי לאהל על הסוכה או הניח שאר חפצים עליו א"כ השתמש עם העצים להניח עליו חפצים א"כ לכאורה מקבל העצים טומאה.

ועוד דכל שנה אין משתמש עם העצים לסכך עליהם והווי בתורת מעמיד שאינו מקבל טומאה. הא לפני שנה השתמשו עם העצים להניח עליו הסכך א"כ תו מקבלי טומאה וא"כ מעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה.

תשובה:

עי' בתוס' מס' עירובין מ"ו ע"א בד"ה פשיטי, הא דפשיטי כלי עץ מקבלי טומאה מדרבנן הוא רק כגון שולחן שמשמש האדם ומשמש ג"כ כלים, אבל סולם דמשמש רק אדם או דבר שמשמש רק כלים אינם מקבלי טומאה אפילו מדרבנן. וכן מפורש ברמב"ם רפ"ד מהל' כלים, עיי"ש ובס' יבקש דעת מבעל התפא"י בהקדמתו לטהרות ס"ק מ"ז.

ולכן הני קורות פשיטי כלי עץ הגם שהשתמש בהם שהניח חפצים עליו או שמניח עליו סכך א"כ אינו משמש האדם רק הסכך לכן אין מקבלין טומאה ואפילו מדרבנן.

והגם שלפעמים עומד ג"כ האדם עליו בשביל זה לא הוי עליו שם כלי שמשמש ג"כ האדם כיון דעיקרו עשוי לשמש רק כלים היינו להניח עליו הסכך וכדומה, ואינו מקבל טומאה אפילו מדרבנן.

המשך מעמוד יד <<<

היתר באמת שיכול ישראל לעשות בהיתר אותו דבר עצמו שהנכרי עושה באיסור. יש מתירין לומר לנכרי שתם בלשון שאינו מוזכר בו בפירוש שיעשה באיסור, והנכרי עושה בעצמו באיסור כמ"ש סי' רע"ו סעי' ט"ו עכ"ל. הרי לכא"ו מבואר שמותר לומר לשון 'פרווה' והגוי יבחר מעצמו לעשות באיסור.

אמנם שמעתי מאחד מידידי ג"י שאין זה הפשט הנכון בדברי השו"ע הרב, שלפ"ז נמצא סתירה בין דבריו הנ"ל לדבריו בסי' רע"ו סעי' ט' שביאר דברי הרמ"א בע"א ואף ציין כאן לעיין שם. אלא הפ' הוא, דטעם ההיתר בזה הוא כמ"ש בסי' רע"ו סעי' ט', שדבר דאי בעי ישראל עושה בהיתר, מותר לומר לגוי לעשותו באיסור. וכאן מוסיף חומרא, דצריך לאומרו דוקא באופן שאינו מוזכר בלשון שום מעשה איסור, משום 'ודבר דבר'. וזה דלא כהתוספות שבת סי' רע"ו סעי' ג' דמתיר לומר לגוי לעשותו באיסור בפירוש. עכ"פ נמצא שאין מדברי השו"ע הרב מקור לנידון דידן.

ובערוך השלחן (סי' שכ"ה אות כ"ה) כתב בא"ד, וז"ל 'דשם (רע"ו, ג') בשאומר לאינו יהודי תביא הנר הלא יכול להביא בטלטול מן הצד ואין האיסור מפורש בדבריו', עכ"ל. הרי

שמדברי הערוה"ש לכאורה מבואר ההיתר הנ"ל, דהיינו כשאומר לשון 'פרווה' והגוי יכול להביא הנר בטלטול מן הצד, דמותר לעשות כן,

וכ"כ בספר שמירת שבת כהלכתה פ"ל אות כ"ה וז"ל, "מותר לומר לנכרי להעביר חפץ לקומה עליונה של בנין רב קומות הגם שידוע שהנכרי ישתמש לצורך זה במעלית, מכיון שאפשר שיעלה הנכרי ברגל ולא ישתמש במעלית". ובהערה פ"א מסביר, דנכרי אדעתה דנפשיה עביד. ואח"כ הוסיף שם דמ"מ לא יגביל לנכרי את זמנו להעברה זו כגון שצריך להעביר כמה חפצים ממקום למקום ולא יספיק לו הזמן ללכת ברגל דאז הוי כאומר לו בפירוש להשתמש במעלית בשבת.

ובספר ארחות שבת האריך בזה והביא עוד מקורות, ומציין לדברי הכף החיים (סי' של"ז אות כ"א), שנוהגין בארץ מצרים לצוות להגויים להדיח הרצפה והם עושים זה בסחיטה ובאיסור, מכיון שלא צוהו לעשותו באיסור, ויש אפשרות לעשותו בהיתר.

עוד הביא שם מהבית הלוי שהתיר לומר לגוי להעביר חפץ מרה"י לרה"י כשהוא לצורך מצוה, ואפ"ל דרך רה"ר, ומחשיבו שבות דשבות כיון שאינו מפורש בדבריו שיעשה הנחה ברה"ר, ויכול להביאו בלי לעצור באמצע דהוי רק איסור דרבנן, ואף אם למעשה הגוי עושה

הנחה ועקירה ברה"ר, דעכשיו הו"ל איסור דאורייתא, דאדעתה דנפשיה עביד,

יד. אמנם בארחות שבת שם כתב, דכ"ז הוא רק כשסביר להניח שהגוי יעשה כן בהיתר, אבל אם מאד קשה לעשות כן בהיתר וכגון להביא חפץ משכונת רמות לרחוב סורוצקין (דיש בנייהם מרחק רב), דאפשר להביאו ברגל באופן היתר כיון שיש שם עירוב, אבל ברור שהגוי ילך רק באוטו, א"כ נחשב כאילו צוהו בפירוש לעשות באיסור, ואסור. וה"ה בנין רב קומות לקומה גבוהה מאד, מסתברא לאסור מטעם זה.

אבל בערוה"ש הנ"ל לא משמע כן, דהא אין דרך העולם לטלטל דברים כלאח"י ובפרט נר, ואיהו קאמר דכל שלא צוהו להדיח לקחתו כדרכו, הגוי אדעתא דנפשיה עושה כן. וכן שמעתי מאחרים שר"ל דכל שיש אפשרות לעשות בהיתר אפ"ל על צד רחוק ביותר, הרי לא צוהו לעשות באיסור והגוי אדעתא דנפשיה עושה כן, והביאו ראייה מהט"ז סוף סי' רע"ו מובא במ"ב בסעי' ג', שהתיר לצוות לגוי לטוף הכלים אף שא"ל לעשותו בלי להדליק האור, הרי כיון שצוה על דבר של היתר, כל השאר עושה הגוי על דעת עצמו.

פסקי הוראה

מענה על שאלות אשר באו אל פתחי הרבנים ונימוקם עמם מהיכן נדונו

הגאון רבי אליהו חיים שטרנבוך שליט"א

בענין: מי ששכח לברך שהחיינו בשעת נטילת לולב

שאלה:

עובדא הוי אשתקד ביום א' דסוכות באחד ששכח לברך שהחיינו בשעת נטילת לולב ונוכר קודם הלל, ונסתפק מתי יברך שהחיינו האם לפני הלל, או למחרת קודם הנטילה.

תשובה:

עדיף לברך ביום א' קודם הלל שהוא מברך שהחיינו על מצוה דאורייתא ובוים ב' י"א שאין לברך כלל ברכת שהחיינו.

צדדי השאלה:

האם עדיף לברך כעת כשהוא באמצע המצווה בפעם ראשונה או שעדיף למחרת שהברכה תהיה קודם עשיית המצוה עובר לעשייתן.

הנימוק:

א. והנה זה פשוט דקודם הלל עדיין נחשב עובר לעשייתן כמש"כ התוס' פסחים (ז ע"ב) וסוכה (ל"ט ע"א) בהא דאמרינן בגמ' פסחים שם דלכן מברכין "על" נטילת לולב אפי' למ"ד דעל מעיקרא משמע משום דבעידנא דאגבהה נפיק ביה, והק' כיון דנפק איך יברך והלא צריך לברך עובר לעשייתו ותי' ר"י דאכתי עוסק במצוה שצריך לנענע בקריאת הלל. וכן פסק המג"א (תרנ"א ס"ק י"א).

וצריך לבאר להגם דנענועים לא מעכב אבל זה השלמה במצות לולב וכל התוס' בסוכה (שם) דלא נגמר עדיין לגמרי. וז"ל הרמב"ם (פ"ז לולב ה"ט) "ומצוה כהלכתה" וכו' ויוליק ויביא ויעלה ויוריד וינענע הלולב וכו' והיכן מוליק ומביא בשעת קריאת ההלל וכו' עכ"ל ובהגהות מיימוניות (שם הל"ו) כתב "שעיקר מצוות" הוא הנענוע בשעת הלל. וכן מוכח מהא דתנן (שם מ"ב) קטן היודע לנענע חייב בלולב והגם שיוודע ליטול לולב מ"מ עדיין לא חייב בחינוך עד שיוודע לנענע ומוכח דזה חלק מהמצוה. וביותר יש להוכיח מעיקר שיעור לולב דתנן בר"פ לולב הגזול לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר, ובגמ' (ל"ב ע"ב) דשיעור לולב ארבעה כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח ופריך מהא דתנן ששיעור לולב שלשה טפחים ומשני אימא וכדי לנענע בו כשר. ואי' במס' נדה (כו.) תניא וכו' חמשה שיעורין טפח ואלו הן וכו' שופר שדרה דופן סוכה וכו' שדרה מה היא דא"ר פרנץ אמר ר' יוחנן שדרו של לולב צריך שיהא יוצא מן ההדס טפח. ופריך ותו ליכא וכו' והאיכא קורה בדרבנן לא קמיירי. ומבואר דכל הני חמש שיעורין מהלל"מ. וכפי שדייקו התוס' לעיל (ז ע"ב) דדופן שלישית טפח הוא דאורייתא. ומבואר דגם מדאורייתא הנענועים שייכים למצות לולב. ובשו"ת בנין ציון (ח"א סי' ל"ג) כ' דטפח רביעי אינו הלל"מ דכיון דאין חיוב נענועים מה"ת איך אפשר שנמסר למשה שיעור טפח כדי לנענע. אבל בתוס' הנ"ל מבואר דגם הטפח מדאורייתא. וכ"כ הלבוש (סי' תר"ג)

ובחי' חת"ס כתב דאע"ג דאינו מעכב מ"מ י"ל דראוי לבלה בעינן שיהיה האדם ראוי לנענע ולכן רק קטן היודע לנענע חייב, וצריך

לולב ראוי לנענוע וע"כ צריך שיעור ד"ט ואז י"ח בהגבהה בלי נענוע. עכ"ד. והנה מזה דבעינן ראוי לבלה מוכח שיש מצוה לכתחלה, ורק לענין ביאת מים כ' התוס' (נדה ס"ו ע"ב) שלא הקפידה תורה אלא שיטרה האדם, אבל בילה ומקרא ביכורים וחליצה מצוות נינהו וצריך לעשותם לכתחלה, וא"כ ה"ה נענועים הוי מצוה לכתחלה מן התורה.

אלא דיש להסתפק דאמנם דשייך לברך קודם הלל אבל כיון דאינו מעכב אולי עדיף לברך למחרת קודם עיקר המצוה ומאיך גיטא י"ל דנענועים הוו השלמה במצוה דאורייתא דיום הראשון וא"כ עדיף לברך קודם הלל.

ב. והנה איתא בשו"ע (תרנ"א ס"ה) יברך על נטילת לולב ושהחיינו "קודם" שיטול האתרוג. אולם כ' המג"א (רס"י תרמ"ד) בשם המנהגים שיענוע ואח"כ יברך שהחיינו וכן נוהגים בפוזנא, והלבוש חולק. וסיים דכן נראה דמ"ש משופר ומגילה, אכן בסידור היעב"ץ כ' יקח הלולב בידו אח"כ יברך על נטילת לולב אח"כ נוטל האתרוג ומתברר לו ואומר שהחיינו והיינו כמובא במנהגים.

ובס' דעת תורה מביא שכבר דן בזה בשו"ת תשב"ץ (ח"ב סי' ר"ד) שנשאל אם מברכין זמן על הלולב קודם נטילתו או אחר נטילתו, וכ' שברכת שהחיינו אינו הפסק כמו במגילה והי' מן הדין לברך זמן וליטול לולב ולהדליק נ"ח כדי להשוותם עם שאר המצוות הטעונות זמן אלא שבנטילת לולב יש טעם אחר לברך זמן אחר נטילה שהרי עדיין יש נענועין שהם שירי מצוה. ומביא ירושלמי פ' לולב הגזול (פ"ג הל"ד) כשהוא נוטל מברך על נטילת לולב התפלה בו אומר אשר החיינו וקימנו כי הנענועין בשעת הלל הם שירי מצוה ומברך זמן עליהם. וכ"ש בנידון דידן שאפי' ברכת הנטילה עצמה אחר המצוה היא דהא כיון דאגביה נפק ביה ומשו"ה מברכין בעל ולא בלמ"ו.

והנה מה שהק' המג"א משופר ומגילה, לכא' י"ל דהתם לא שייך לברך באמצע המצוה דזה הפסק, ולאחר המצוה בוודאי אינו מברך דבעי' עובר לעשייתן, ורק לענין לולב מצינו בגמ' שמברך על נטילת לולב משום דמדאגביה נפק ביה וצ"ל כמ"ש התוס' דמברך קודם הנענוע, וא"כ יש מקום לברך קודם הנענוע לכן חילקו דהברכה קודם הנטילה להסמיך ברכת המצוה להנטילה, ושהחיינו קודם

הנענועים. ועכ"פ לפ"ז בוודאי יש מקום לברך קודם הלל, דהא כך נהגו לכתחלה לברך שהחיינו קודם הנענועים, ולא מסתבר לחלק בין הנענועים שבשעת הברכה לבין הנענועים שבאמצע הלל, דעיקר מצוות נענועים הוא בהלל כמבואר במשנה (ל"ז ע"ב) אלא שהתוס' שם כתבו שצריך לנענע גם בשעת הברכה. [ועי' רבינו מנוח פ"ז הל"י]

אלא דצריך עיון על המנהג, דנמצא שמקיים מצוה דאורייתא בלי ברכת שהחיינו, ואם אין חשש הפסק למה לא יברכו לכתחלה קודם הנטילה.

ג. ונראה לבאר בהקדם קו' השאגת אריה (סי' כו) על מש"כ התוס' דאם מברך קודם הלל חשוב עובר לעשייתן דהא הכא קיימינן אליבא דרב פפי דסבירא ליה ד"על" מעיקרא משמע אלא דמברכין על נטילת לולב משום דכבר יצא אבל לפמ"ש התוס' דמברך על הנענועים ולכן הוי עובר לעשייתן א"כ היה צריך לברך ליטול ולא על. ותי' דודאי הברכה קאי על תרוייהו על העבר ועל להבא דהא כיון דמעידנא דאגביה נפק ביה מה"ת, ונענוע אינו אלא מדרבנן אי אפשר למצוה של תורה בלי ברכה, הלא כן תיקנו בעל דמשמע לעבר על של תורה ומשמע נמי להבא על נענוע של דבריהן והו"ל עובר לעשייתן לנענוע של דבריהן ועיקר הברכה קאי על של תורה דהא לשון על לרב פפי טפי משמע מעיקרא.

ומו"ר הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל הוכיח כן ממש"כ התוס' בסוכה עוד תי' דחשיב עובר לעשייתן מצד מנהג אנשי ירושלים אדם יוצא מתוך ביתו ולולבו בידו נכנס לבית הכנסת ולולבו בידו קורא ק"ש ולולבו בידו, אעפ"י שכל אלו הדברים אין מעכבין, מ"מ הואיל ויש בדבר מצוה מן המובחר חשיב כעובר לעשייתן והלא זה פשוט דאי אפשר לברך על מנהגן של אנשי ירושלים, ומוכרח דהברכה קאי על כל המצוה וכיון שעדיין המנהג לפניו יכול לברך על כל הנטילה וכד' השאג"א. [והגם דבפמ"ג משמע דלא קיי"ל חתי' זה ואם כבר נענע שוב אינו יכול לברך אף שאוחזו בידו, היינו משום דסבירא לן דהמצוה כבר נגמרה]

ומצינו ג"כ בברכת הנהנין שכתב המעדין י"ט (ברכות פ"ז סי' ל"ג אות ט') בביאור הגמ' (נ"א ע"א) דאם מברך באמצע הסעודה

מועיל לו לתקן את אשר עיות והברכה קאי למפרע על כל הסעודה, ומבאר הטעם משום שכל שהוא עווד מתעסק בדבר מיקרי שפיר עובר וקודם לעשייתו ומשו"ה פוטר גם העבר כיון שעדיין לא נגמר. הרי להדיא כדברי השאג"א. אולם הלבוש (ס"קס"ח) כתב שמה שאכל בלא ברכה הוא מעוות לא יוכל לתקון. אכן י"ל דזה רק לגבי ברכת הנהנין שיש איסור לאכול בלי ברכה אבל לענין ברכת המצוות מודה.

ולפי"ז א"ש המנהג שמברכין שהחיינו לאחר הנטילה דבעצם הברכה קאי על כל המצוה והשתא לפי"ז יוצא שאפי"א אם מברך קודם הלל הברכה קאי גם על החיוב דאורייתא וא"כ בודאי עדיף לברך ביום א' דמברך שהחיינו על מצוה דאורייתא.

ד. ועוד יש להוסיף דאי' בשו"ע (תרס"ב ס"ב) אינו מברך זמן ביום שני על הלולב אלא א"כ חל יום ראשון בשבת. וז' הפמ"ג (משב"ז סק"א) משמע הא נטל הלולב ביום א' ולא ברך שוב אינו מברך זמן כשנטלו ביום ב'. ובשעה"צ (סק"ד) מביא דברי הלבוש שכ' בהדיא שמברך, וכן משמע במג"א, וכ' דאינו דומה לשאר ענייני אוכל דקיי"ל בסי' רכ"ה דאינו מברך אלא בהתחלה כשראה ולא כשהורגל בו דהכא כיון דמפסקי לילות מימים דבליה אין זמן נטילה כל יומא מצוה בפ"ע, ומסיים בצ"ע.

ועכ"פ לפי הפמ"ג בודאי צריך לברך ביום הראשון דאח"כ שוב אינו מברך. ויש גם לצרף דעת הגר"א שבלולב א"צ בכלל עובר לעשייתו. (עי' שער הציון ס"ק ל"ב) ומכל זה פשוט וברור שצריך לברך קודם הלל.

אולם הראוני באשל אברהם (סי' תרס"ח) שכל בנידון זידן דעדיף לברך ביום ב', וז"ל ובגזר לתחלה לאחר שהיפך לכדרך גדילתו ולא בדרך עדיין שהחיינו ובא ונמלך אם יברך קודם הנענוע או ביום ב' קודם נטילתו נראה דעדיף לברך ביום ב' כי לא תיקנו חז"ל ברכה על הנענועים. ונשאר בצ"ע. ומשמע בדבריו דאפי" לא עשה בכלל נענועים ימתין עד יום ב'. וצריך לבאר דאמנם דאפשר לברך על נטילת לולב כמפורש בגמ', אבל ברכת שהחיינו כיון דחז"ל לא תיקנו ברכה על נענועים עדיף לברך למחר. אמנם לפי התשב"ץ והיסוד של השאג"א ובצירוף דעת הפמ"ג נלענ"ד דעדיף לברך קודם הלל וכמשנ"ת.

הגאון רבי שמחה רבינוביץ שליט"א

בענין סורגים ורשת שמעל הסוכה וסוכה בחלון אנגלי

שאלה:

כשיש סורגים או חוטים או רשת מעל הסוכה האם זה נחשב שיש סכך פסול מעל לסוכה או לא.

צדדי השאלה:

היות והחוטים אינם רחוקים זה מזה ג' טפחים ממילא הוי סכך פסול מדין לבד או שלא אמרינן לבדו אלא להכשיר ולא לפסול.

תשובה:

יש לחשוש ל"לבוד לחומרא" ולכך צריך להניח שם סכך כשר אך באופן שלא תהיה סוכה כשרה ולא יהיה סוכה ע"ג סוכה. ובחוטים וסורג שאין בו שיעור סוכה או דפנות כדון, יניח סכך כשר ויועיל לבטל הלבוד והוי דין סכך זה כאויר.

הנימוק:

-א-

זה כמה עשרות שנים שרבים מגדולי ההוראה ותלמידי חכמים די בכל אתר ואתר עוסקים בשאלה המצויה בקרבנו בענין אם יש סורגים בחלונות הקומה העליונה המאהלים על סוכה שבקומה התחתונה, דהיינו כשכנס מעבר לשיעור ג' טפחים מעל הסוכה שבקומה התחתונה (שהוא 24 ס"מ), האם פוסל את הסוכה התחתונה בשטח שמתחת לסורגים. ושורש השאלה הוא לפי שיטת הב"ח המובאת להלכה במשנ"ב (סי' תרכ"ו סק"יז) שחושש לומר 'לבוד להחמיר', עיי"ש בגג רעפים הנסמכים על קורות, ונוטל הרעפים ומטכך מעל קורות אלו למעלה, וקורות אלו תחת הסכך מופלג ממנו למטה סמוכים זה לזה פחות מג' טפחים, וקורות אלו פסולים לסכך שהרי לא נקבעו בגג לשם צל אלא כדי ליתן עליהם הרעפים, וא"כ נעשה כאילו כל האויר שבין קורות אלו סתום וסגור בכעין קורות אלו וכעץ רחב הוא, והוא מדין לבדו להחמיר.

והנה לא ניכנס כאן לעצם דין לבדו להחמיר, דכבר דשו בה רבים וכבר שוטטו איתני גדולי הדורות בדעתם מפיהם ומפי כתבם בפלוגתת הפוסקים בזה, ואנו יוצאים אחרי הכהן הגדול מאחיו ה"ה בעל המשנ"ב (שם) שחשש לשיטת הב"ח ("כדי לצאת כל הספיקות"), ושכן הכריע בבכורי יעקב לחשוש לשיטת הב"ח שאמרינן לבדו להחמיר (וכבר מצינו כשיטת הב"ח גם בשלטי גיבורים על הריף (סוכה ד:)) בשם ריא"ז, וגם באופן שקורות אלו הם למעלה מעל הסכך הכשר, וכלשונו "סכך כשר שהם למטה מקורות ביתו שאין ביניהם ג' טפחים, הרי הם כלבודין ומחבורים כולם כאחד".

ולפי זה סורגי חלונות מעל סוכה אשר יש להם עומק של ג' טפחים (עפ"י הכרעת

המשנ"ב סי' תרל"ב סק"ג עפ"י הראב"ד והר"ן שגם בג"ט סכך פסול אין לשבת תחתיו, ולא דווקא ד' טפחים) ימנעו את הישיבה בסוכה תחת סורגים אלו, וכן כך חבלי כביסה על גבי סוכה כשהחבלים סמוכים זה לזה פחות מג' טפחים, וכן כך קורות של פרגולה הסמוכים זה לזה פחות פחות מג' טפחים. ובזמנינו קיימת שאלה זו גם ביחידות דיור מאולתרות הנמצאות בקומת המחסנים מתחת הקרקע של בנין מגורים אשר הסוכות עשויות במרפסת אשר פתוחות מעליהן לתוך החצר או המרפסת של השכן העליון ('חלון אנגלי'), ולצורך בטיחות מניחים רשת ברזל על רצפת החצר או מרפסת השכן העליון, כדי שלא ימעדו לתוך הפיר הפתוח.

וכן נשאלתי על גוש בניינים גבוהים (רבי קומות) הבנויים כעגולה ובאמצעם (במרכזם) חלל גדול אשר לשם פתוחים מרפסות סוכה, וגם בקומות התחתונות דירות צמודי קרקע למרכז עגולה זה אשר שם חצירות המשמשים בחג לבניית הסוכות, וכדי להגן על כל עגולת הבתים מציפורים ושאר בעלי כנף שלא יטפנו, פרסו למעלה מגגות עגולת הבניינים רשת גדולה על כל אויר חלל העגולה, והרשת מונעת מבעלי כנף ליכנס לחלל העגולה, ואם נאמר לבדו להחמיר יש לחשוש לכשרות כל הסוכות ששם.

-ב-

וכבר נתפרסם בין החיים עצתו אמונה דהגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה סוכות פ"ח הערה 74) אשר גדולי הדור הסכימו לה, וביניהם הגרי"ש אלישיב והגר"ש ואזנר זצ"ל, ועוד, שיש עצה להניח בין ברזלי הסורג קנים של סכך כשר, ויועיל לשלולי עלמא לא נאמר 'לבדו להחמיר', כי סכך כשר מפריד בין הדבקים דסכך פסול. (ויש לציין כי א"צ שיהי הסכך הכשר בין הברזלים ממש, אלא די שמונחים ושוכבים עליהם או תחתיהם או צמוד אליהם, כמבואר בפס"ט סי' תרכ"ו אות ט' בשם שו"ת עמק התשובה. אם כי יש מקום להחמיר ולחשוש שצריך

שיהי' הסכך הכשר ביניהם ממש, עפ"י הביכורי יעקב שם ס"ק י"ז).

והנה סתמו הדברים ולא ביארו כמה סכך כשר יש להניח בין הברזלים, והאם די בקנה דק של סכך כשר כדי לבטל הלבד, ובפס"ט (סי' תרכ"ו הערה 35) כתבנו שנראה שהסכך הכשר צריך להיות צילתו מרובה מחמתו, דאל"כ אין עליו שם סכך כלל, וכמאן דליתא דמאי, וכדאיתא במשנ"ב (סי' תרכ"ח סק"ז) בשם מג"א שם לענין סוכה ע"ג סוכה שאם העליונה חמתה מרובה מצילתה כמאן דליתא דמאי.

אך עדיין צע"ג, דאם מדין סוכה וכשרות סכך קאיתנין עלה, אזי אם יהיה ד' טפחים בעומק מעל הסוכה התחתונה ויסכך בין הברזלים באופן דצילתה מרובה מחמתה, ניכנס לחשש פסול בסוכה התחתונה מדין 'סוכה על גבי סוכה' (והיינו לפי האיסתפקתא דהשפת אמת (סוכה י). דאולי גם בד' טפחים על ד' טפחים נחשוש לפסול סוכה ע"ג סוכה ולא דווקא ז' טפחים על ז' טפחים, ולשיטת הפמ"ג (סי' תרל"ג מ"ז סק"ב) גם אם אין לעליונה דפנות איכא איסורא, אמנם בפמ"ג שם פוסל רק בשיעור ז' טפחים ובשפ"א שם פוסל רק כשיש דפנות, וכן בשעה"צ (סי' תרכ"ח סק"ה) מוכח דצריך שהעליון יהא ראוי לסוכה).

ועוד נצטרך לומר שצריך להניח הסכך לשם צל (או לשם מצוה) דאל"כ הו"ל כסכך פסול.

ועוד, הרי לומדים אנו בהמשך הסימן (תרכ"ז סעי' ג' ברמ"א ומשנ"ב סק"יח) שהמסכך כשהגג סגור יש לחשוש לאוסרים משום 'תעשה ולא מן העשוי' ויש לאחר פתיחת הגג לנענע הסכך, וא"כ האם גם בנידון דידן יצטרך להניח סכך כשר זה בין הסורגים קודם שמניח הסכך למטה, ואם לא עשה כן אלא הניח אח"כ יצטרך לנענע הסכך, ולא ראינו ולא שמענו מי שיכתוב או יורה להקפיד על כך.

ועוד יוקשה לנו מאד, דאם מדין סכך כשר בהכשר

סוכה קאתינון עלה, א"כ הרי מעמיד הסכך על הברזלים, ולכתחילה אין להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה ופוסל את הסכך, כמבואר בס' תרכ"ט משנ"ב סק"ב, ונמצא כל הסכך פסול, א"כ נמצא בנידון דידן תקנתו קלקלתו, כי עושה שיהיה ע"ג הסוכה סכך פסול בהחלט ואפילו ללא דין לבדו להחמיר.

וראיתי בס' אגן הסהר שאכן להגה"צ מוהר"א גניחובסקי זצ"ל היה קשה זאת, ולעצמו לא רצה להסתמך על היתר זה, אך מרוב ענוותנותו לאחרים היה אומר שהרי גדולי הדור התירוהו ע"י עצה זו והנחת סכך כשר בין הברזלים, ואין לפקפק בדבריהם.

ג-ג

והנראה בזה בהקדם יסוד המובא בשפת אמת (סוכה ט.) על הגמ' (שם) שסוכה גזולה פסולה דדרשינן חג הסוכות תעשה לך - משלך, והקשו תוס' שם (ד"ה ההוא) מדוע צריך לימוד מיוחד, תפוק ליה דהוה מצוה הבאה בעבירה, ועיי"ש בתוס' שהארכו בזה.

ובשפת אמת כתב ליישב קושיית התוס' שהנפק"מ תהיה באם מעל הסכך הגזול היה מונח סכך כשר שיש בו לבד צילתה מרובה מחמתה, דאם הטעם משום מצוה הבאה בעבירה לא הו"ל פסול, שהרי מונח גם סכך כשר, והסכך הגזול כאילו אינו, וכאור בעלמא, ואם משום תעשה לך - משלך, הרי נעשה פסול בעצם ויושב תחת סכך פסול.

וכבר מצינו ממש כדברים אלו בס' בית מאיר חידושי סוגיות (סוכות) בשם הגאון מוהר"מ מאוסטרובצא זצ"ל שאמר זאת בשם היהודי הק' ז"ע, ובדוגמא אחרת, דהיינו בכגון שהיה שני טפחים סכך פסול (כגון קורת בטון וכדו') ולצידו שני טפחים סכך גזול, דאם מטעם מצוה הבאה בעבירה הו"ל הסכך הגזול כאור גרידא, כי בעצם הסכך כשר אלא שא"א לצאת בו י"ח, כעין אריה דרביע עליה, וב' טפחים סכך פסול וב' טפחים אור אין מצטרף לפסול הסוכה (כמבואר בשו"ע ס' תרל"ב סעי' ג'), ואם ילפינן שלך מעוטי גזול, נעשה פסול בעצם וממילא נעשה ד' טפחים סכך פסול ופוסל שם הסוכה.

ויסוד חילוק זה נמצא גם בדברי המנחת חינוך סוף מצוה שכ"ה.

עכ"פ חזינון יסוד בדברים הנ"ל שיתכן שיהיה סכך שאינו לא איסור ולא היתר אלא נעשה כאור.

ובעצם כבר רואים אנו יסוד זה בדברי הפמ"ג ס' תרכ"ח (מ"ז סק"א) וכן בבכורי יעקב ס' תרכ"ח סק"א (הובאו דבריהם בשעה"צ סק"ה) דאם עשה סוכה כהלכתה, וסביבה נעץ קונדסין גבוהים ממנה למעלה וסיכך על גביהם, אין בזה פסול סוכה ע"ג סוכה, כי העליונה אין בה הכשר סוכה, כי אין לה דפנות כלל, וסכך העליון כמאן דליתא דמי (לשון הפמ"ג שם).

וביאור הדברים, כי לכאורה יוקשה הרי פסול סוכה שתחת סוכה ילפינן (בגמ' סוכה ט.) מהא דכתיב בסוכת חסר ו', לשון יחיד, שלא ישב תחת שני סככין, והנה הכא יושב הוא תחת שני סככין, אלא ע"כ כיון שאין לה הכשר סוכה, כי אין בה דפנות, כמאן דליתא דמי, ונעשה הסכך העליון כאור.

ואם כי אילו היה פורס ע"ג הסוכה סכך פסול, בודאי לא היה כאור והיה מפריד בין הסוכה לרקיע השמים, והיתה הסוכה שתחתיה פסולה בהחלט.

מכל מקום 'סכך כשר' אינו כן, ואהניא ליה זה שהוא בעצם סכך כשר שיהיה כאור, ורק אילו היה בכל תנאי הסוכה היה פסול משום סוכה ע"ג סוכה, וכן אילו היה סכך פסול היה פוסל, אבל סכך כשר בעצם שחסר לו

שאר תנאי הכשר סוכה, אך הרי הוא כאילו אינו שם ונעשה כאור.

והוא ממש כפי היסוד הנ"ל בשם היהודי הק' ומנחת חינוך ושפת אמת.

ד-ד

והשתא לפי מוצא הדברים בין בנין באר היטב את אשר לפנינו בענין 'לבדו להחמיר' הנמצא מתחת או מעל סוכה כשירה, שבעצם מבחינה מעשית מה שנראה לעין יש שם אור באופן של פרוץ מרובה על העומד (חמתה מרובה מצילתה), ואילו הלכתא דלבדו להחמיר שפיר הסכך שתחתיו או שמעליו הוי סכך כשר והסוכה כשירה.

אלא רק מצד הלכתא דלבדו להחמיר (למחמירים כן) הו"ל כאילו כל האור נגעל ונסתם בסכך פסול.

וכדי להכשיר הסוכה שתחתיה או מעליה אין אנו צריכים לעשות שם סכך כשר ככל דיני סוכה כשירה, כי הלא כבר יש בסוכה סכך כשר, ואדרבה אם נעשה שם סכך שיועיל כפי דין סוכה כשירה, יגרע הדבר שיהיה דינו כסוכה ע"ג סוכה, ואין לנו אלא לבטל הלבדו כדי שיחזור להיות שם אור כפי שהוא במציאות הנראה לעין.

והאופן הכי מובהר כדי להגיע לתוצאה זו היא להניח שם סכך כשר, אבל בלי כל הכשר סוכה וכל תנאי סוכה, אלא אך ורק סכך כשר בעצם ותו לא, וסכך כשר בעצם בלי כל תנאי סוכה גורם לדין אור, וכמשנת"ל, ומסלק משם דין לבדו ומחזיר המצב למציאות נראית לעין כאילו אור שם, ותו לא.

ולפי זה מסתלקים מאליהם כל הקושיות הנ"ל (אות ב'), דאין שום חסרון של הניח הסכך שלא לשם צל, והניחו ע"ג מעמיד מק"ט (שעיקרו פסול משום גזירה שמא יבוא לסכך בו, והיינו כשיש שם תנאי סוכה ודין סוכה), ואין בו שיעור ז' טפחים או אפילו לא ג' טפחים, דאין אנו צריכים אלא לעצם סכך כשר, ולא לכל תנאי סוכה כשירה.

(ויש לציין שאף שלישט הגרעק"א (בהגהותיו לסי' תרכ"ח המובא בשעה"צ סק"ח) דכשלא הונח הסכך לשם צל הו"ל פסול בעצם לענין סוכה ע"ג סוכה ולא אמרינן כאילו אינו, מ"מ שאני התם שיש שם כל שאר תנאי הסוכה, ועשאו לשם סוכה, ולכן חל עליו פסול ממש בעצם כשלא עשאו לשם צל, משא"כ בנידו"ד דאין זקוקים וליכא שאר תנאי סוכה, והרי גם שם בסוכה ע"ג סוכה אם ינעץ קונדסין ויניח סכך דליכא דפנות שפיר יהיה כמאן דליתא גם להגרעק"א אפילו לא הונח לשם צל, ודו"ק).

אמנם מסתבר שצריך שיהיה לכל הפחות שיעור טפח (9.6 ס"מ) סכך כשר בכל ג' טפחים של לבדו להחמיר (ואפילו אם בתוך הטפח יש ברזלים דקים (פחות מטפח) לית לן בה, שמצטרף שני הצדדים סכך כשר לשיעור טפח ומבטל הלבדו), כי פחות מטפח, אין בה שום חשיבות ושום משמעות, כדמצינו לענין 'חבטו רמי' (בסימן תרל"א סעי' ה') שפחות מטפח אין בה חשיבות, דרק מטפח והלאה שיש עליה דין אוהל (דאין באוהל פחות מטפח) יש בה חשיבות, וכן לענין הישיבה תחת אור שבסכך, עד טפח אין חשש כלל, למעלה מטפח יש לימנע.

וגם נצטרך להקפיד שבטפח זה יהיה הסכך 'צילתה מרובה מחמתה' דאי לא הכי לאו שם סכך איקרי כלל, והסכך כמאן דליתא דמי (כדאיתא במשנ"ב ס' תרכ"ח סק"ז), וכאילו לא ניתן שם סכך כלל.

וכן נצטרך להקפיד שיעמוד שם סכך זה ברוח מצויה (ורשאי לקשרו גם בחוט המקבל טומאה, כי אין חשש דמעמיד, וכמשנת"ל), דאם אינו יכול לעמוד ברוח מצויה, הסכך הכשר כמאן דליתא דמי ואינו עושה שם פעולתו שהיה שם דין כאור, וכאילו לא נתן שם סכך כלל.

והשתא שפיר יתיישב לנו היטב דליכא כלל חשש דתעשה ולא מן העשוי, ואפילו יניח סכך זה בין הסורגים לאחר שכבר עשה הסוכה תחתיה, שפיר כשר הוא, דתעשה ולא מן העשוי אמרינן דווקא כשיש פסול בעצם, כסכך פסול ממש, ובשעת הפסול עושה סכך וסוכה כשירה, אבל בנידון דידן הרי בעצם יש אור שהוא בעצם כשר לסכך תחתיו, אלא מדין 'לבדו להחמיר' חיישינן, ואין צריך למעשה הכשר סוכה, אלא לבטל דין זה ולהחזירה למצב הנראה, דאור על גבי הסוכה, וכאמור דלצורך כך א"צ לעשות סוכה כשירה אלא להניח סכך כשר, ובזה מחזירה למצב של אור ולא למצב של סכך כשר, ובזה לא נאמר פסול דתעשה ולא מן העשוי, כיון שאין צריך כאן עשייה של הכשר, אלא סילוק והעדר דין 'לבדו', וליתן לו דין אור שבמציאות כבר ישנו שם, ודו"ק.

ה-ה

ונמצא מסקנת הדברים, לענין סורגי חלון הנמצאים מעל סוכה של שכינו הדר תחתיו, אם יש בסורגים עומק ג' טפחים (24 ס"מ) יניח בין חללי הסורגים סכך כשר, ויקפיד שיהיה סכך זה 'צילתו מרובה מחמתו', ואין צריך בכל השטח, אלא יניח טפח סכך (9.6 ס"מ) לכל רוחב הסורג, ואח"כ רשאי להניח ריוח בלי סכך עד ג' טפחים, ויניח שוב טפח סכך.

וכן כן צריך להניח סכך זה בין החללים בגובה הסורג היכן שמשתפע ממקום חיבורו לכותל מלמעלה למטה באלכסון, ויניח שם סכך באופן הנ"ל.

ולענין רשת ברזל או פלסטיק הנמצא מעל סוכה, אם מפני הגנה מפני בעלי כנף שלא יכנסו לשם, ואם מפני ביטחון שלא יפלו לתוך פיר ששם חלל הסוכה, אזי אם יש שם כל תנאי סוכה, דהיינו שיש ג' דפנות המגייעים עד הרשת וגם יש שם שיעור ז' על ז' טפחים, אזי נכנס לחשש גדול באם יניח על גביהם סכך כשר, ואפילו אינו מניח לשם צל ולשם סוכה, מכל מקום כיון שיש את כל התנאים לעשות שם סוכה כשירה, שוב הו"ל בגדר סכך פסול בעצם, כי הונח שלא לשם צל (ע' שעה"צ 6 ס' תרכ"ח סק"ח בשם הגרעק"א), וגם אם יניחו לשם צל, הרי הסכך מונח על מעמיד בדבר המקבל טומאה (ולכן פוסל גם אם אין בינה לבין הסכך שלמטה י' טפחים ואין יכולה התחתונה לקבל כריותיו וכסותותיו של העליונה, דפסול סוכה ע"ג סוכה ליכא, מ"מ פסול מדין 'מעמיד' איכא), ויש בו גם פסול סוכה ע"ג סוכה, אם הסכך התחתון יכול להחזיק האדם עם כריותיו וכסותותיו.

אבל אם משטח רשת הברזל אין שם שיעור ז' על ז' טפחים, או שאין שם ג' דפנות כשירות סביבו, שפיר רשאי להניח עליו סכך כפי אשר יחפוץ כדי לבטל הלבדו להחמיר, וכל הסוכות שתחתיו כשרות הן למדהרין, דסכך העליון כמאן דליתא דמי.

אמנם גם אם יש שם שיעור ז' על ז' טפחים ויש דפנות המגיעות עד הרשת, יתכן שיועיל לעשות באופן שיניח לערך טפח אחד סכך שצילתו מרובה מחמתו, ויפסיק עד קרוב לשלושה טפחים, ויניח עוד טפח סכך כשר, וכך לאורך כל משטח הרשת, דלענין לבטל הלבדו שפיר דמי, וכנ"ל, ולענין הכשר סוכה ליכא כלל, כי ליכא ז' טפחים על ז' טפחים שצילתו מרובה מחמתו, וממילא לענין סוכה ע"ג סוכה כמאן דליתא דמי (כדאיתא במשנ"ב ס' ז).

ואם כנים הדברים אזי נוכל למצוא תקנה גם ביחידת דיור שבקומת המחסנים שבה "חלון אנגלי" בגודל של שיעור סוכה (לפחות ז' על ז' טפחים בגובה י' טפחים), אשר לא גגה מכוסה ברשת ברזל המשמש גם

בתור רצפת החצר או המרפסת של השכן העליון, והשכן העליון עשה בחצירו סוכה כהלכתה המאביר גם על החלון האנגלי, שלפי הנתבאר שפיר יהיה מותר לאכול ולשתות ולישן בתוך חלל החלון האנגלי, על ידי שלא יסכך על רשת הברזל או תחת הרשת, אלא באופן הנ"ל, שיניח טפח אחד (9.6 ס"מ) סכך שצילתו מרובה מחמתו, ויפסיק עד קרוב לשלושה טפחים, ויניח עוד טפח סכך כשר, וכך לאורך כל משטח הרשת (אבל אם אין בחלל החלון האנגלי שטח של ז' על ז' טפחים, לכו"ע אין אפשרות להכשירה ע"י החיבור לסוכה הכשרה, ואינו דומה למה שכתוב במשנ"ב סי' תרל"ד סק"א, ועיי"ש

בפס"ת בשם החזו"א, כי התם איכא ג' דפנות, והצד הרביעי פתוח לסוכה, משא"כ הכא סגור הוא מכל ד' רוחותיו, ודו"ק).

-1-

ועוד רגע אחד נדבר, כי לפי מוצא הדברים לדעיל אות ד', שהנחת סכך כדי לבטל ולמנוע לבוד להחמיר, אין זה אלא פעולת 'סילוק והעדר' ולא פעולת עשיית הכשר סוכה, לכן אם אירע וביום טוב או בשבת שבחג שם לב שיש חשש פסול מחמת סורגים, או ששם לב שהסכך הכשר שהניח שם נשמט ממקומו מחמת הרוח (שאינה מצויה) וכדו' ראשי להחזירו למקומו, ואין חשש דבונה, מחמת עשיית הכשר סוכה בשבת

ויו"ט (ע' משנ"ב סי' תרל"ז סק"א בשם תשו' שואל ומשיב, ובפ"ת סי' תרכ"ו אות י' וס' שט"ו אות ד', דאפילו להכשיר שטח קטן מסוגף לסוכה כשירה אסור בשבת ויו"ט), דהכא אינו עושה הכשר סוכה באופן חיובי ומעשי, כי כאמור חללי האויר שבין הסורגים חיים וקיימים, אלא משום לבוד להחמיר עושה פעולה שישאר המצב הקיים שהחללים יהיה דינם כאויר, ובזה ליכא איסור, דאיסור בונה ליכא אלא כשמוסיף סכך להכשיר הסוכה במקום שלא היה שם סכך כלל, ודו"ק (אלא שמהנכון שיטלטל הסכך כלאחר יד מחשש טלטול מוקצה).

הגאון רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א

האויר שב'סכך קיינעס'

שאלה:

האם מותר לאכול ולישון תחת חריצים צרים של אוויר המצויים ב'סכך קיינעס' בין הקיינעס.

צדדי השאלה:

אם דינו כאוויר שאפילו פחות משלשה טפחים אין ישנים ואין אוכלים תחתיו.

תשובה:

כתב בט"ז שהפסול באוויר הוא רק כש"נראה לעין" ולא פס דק מן הדק. אכן בסכך של נסרים צרים "פלפונים" או "קנים" צריך להעמיד כמה קנים או קורות גם לרוחב הסכך כדי שלא יהיה אויר רצוף על פני רוב הסוכה או באורך ז' טפחים, וכן הורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א, ואף שמעתי אומרים כן בשם מו"ר הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

הנימוק:

הרי קיימא לן (סוכה י"ז, ב' ונפסק בשו"ע תרל"ב, ב' ובה"ל ד"ה ואין) אוויר אפילו פחות משלשה טפחים אין ישנים ואין אוכלים תחתיו.

והנה הקשו הראשונים הרי אין לך סוכה שאין בה נקבים ואין אוכלים וישנים תחתיהם. וכתבו ב' תירוצים: א. "דווקא כשהולך האוויר על פני כל הסוכה" (הרא"ש ורבינו ירוחם). ב. "דווקא כשיש באוויר כדי לעמוד בו ראשו או רובו" (הר"ן). הרמ"א (תרל"ב, ב') מחמיר כתרתייהו. וכנראה טעמו מפני שדין זה אין ישנים תחתיו הוא מדאורייתא כמו שכתב בבאור הלכה (ד"ה ואין), וספיקא דאורייתא לחומרא. מרן החזו"ן איש (קמ"ד, ה') מסתפק בשיטת הרא"ש שכתב "דווקא שהולך על פני כולה" "צריך עיון אי שגי ברובה או בז'ט". כלומר מסופק בב' ספקות: א] שמא אין ישנים תחתיו אף כשהולך האוויר רק על פני רוב הסוכה.

ב] שמא אין אוויר באורך ז' טפחים שהוא שיעור סוכה, דינו כהולך על פני כולה ואין ישנים תחתיו. ושמעתי ממו"ר מרן הגריש"א זצוק"ל שכך מסתבר שהרי גם כשהולך על פני כולה דאין ישנים תחתיו, וכי מהיכן גמרינן לה לשיעור זה, והרי אינו אלא רחב משהו, ואפ"ה אמרי' מסברא דהואיל והולך ע"פ כולה יש לו חשיבות ונפיק מכלל חורים בעלמא ולכן אין ישנים תחתיו, כך כל שהוא במשך שבעה שהוא שיעור סוכה, נפיק מכלל חורים ואין ישנים תחתיו. אכן נראה פשוט שאוויר על רוב ז' טפחים אין זה כלום וישנים תחתיו, אף לפ"מ שהסתפק החזו"א באוויר על פני רוב הסוכה. כי רוב ז' טפחים אין לו משמעות כלל ולא נפיק מכלל חורים.

והנה צריך ביאור באיזה אופן נאמר הדין באוויר "שהולך על פני כולה" ממה נפשך, אם רק מיעוטו תחת אוויר זה, מה בכך,

הרי די במה שראשו ורובו תחת הסכך. ואם רובו תחת האוויר, זהו השיעור השני "שיש באוויר כדי לעמוד בו ראשו או רובו".

וצריך לומר שמדובר כשמיעוטו תחת אוויר זה, אלא שמיעוטו האחר נמצא חוץ לסוכה, וכיון שאין ישנים תחתיו הרי שרובו מחוץ לסוכה. שו"מ שכך מתרץ החזו"א (קמ"ד, ה') בתחילת דבריו דמיידי "במיעוטו חוץ לסוכה".

עוד כתב בחזו"א "היה האוויר ע"פ כולה ואמצע גופו תחת האוויר וקצוותיו תחת הסכך, ורובו בצירוף הוא תחת הסכך, לדעת הרא"ש והרי"ו פסול ולדעת הר"ן והריטב"א כשר". כלומר מדובר כשאמצע גופו תחת אוויר זה, ואע"פ שב' צדדי גופו שתחת הסכך הן רוב גופו מכל מקום "אין ישנים תחתיו" משום שאין רוב גופו בסוכה במקום אחד, שהאוויר חוצה את גופו ואין מקצת הימין ומקצת השמאל מצטרפים. זהו חידוש גדול ונפלא שאי אפשר לצרף ב' חלקים [קצת יש לעיין מניין לחדש כן כיון שאפשר להעמיד את דברי הרא"ש כפי שכתב הוא עצמו תחילה כשמיעוטו האחר חוץ לסוכה].

כשאמרתי את דברי החזו"א הללו למו"ר מרן הגריש"א זצוק"ל הגיב תיכף: בערוך לנר (סוכה י"ח, א' ד"ה בגמרא משום) נקט בפשיטות שלא כדבריו וסובר שמצטרפים ב' קצוות האדם להיות רובו בסוכה. ומכל מקום אמר שיש לחשוש לדברי החזו"ן איש, אלא שזה לא מצוי, אך צריך לפקוח עין על כך.

ולכאורה הוא מצוי מאד בכל סכך פלפונים או קיינעס שיש פס דק של אוויר במשך שבעה טפחים. ושמעתי אומרים בשם רבינו זצ"ל שפס דק של אוויר המצוי בין הקיינעס ובלפונים אינו כלום ומותר לישן תחתיו.

שוב שאלתי זאת למרן הגאון הגר"ח קנייבסקי שליט"א ואף הוא השיב: לא מסתבר שפס דק של אוויר אין ישנים תחתיו, דווקא כשיש ריווח אוויר הניכר.

שאלה: כשמרימים הראש ומסתכלים כלפי מעלה מבחינים בפס דק של כיפת הרקיע.

השיב: זה לא נחשב אוויר שניכר.

שאלה: מניין המקור לכך.

השיב: פוק חזי מאי עלמא דבר.

שאלה: יש מי שכתב (סוכה כהלכתה ה' סעיף 6 דין ג') "בסכך של נסרים צרים פלפונים או קנים צריך להעמיד כמה קנים או קורות גם לרוחב הסכך כדי שלא יהיה אויר רצוף על פני רוב הסוכה או באורך ז' טפחים".

השיב: כך המנהג לסכך גם לרוחב.

שאלה: ב'סכך קיינעס' לא מסככים לרוחב אלא כולם עומדים לאורך ולכן לפעמים יש איזה פס אוויר דק שבעה טפחים.

תשובה: כשר לשבת תחתיו [בשונה מבלפונים וקיינעס בתפוזרת שמצוי שמתחמים זה מזה באופן שניכר, ולכן נוהגים לסכך גם לרוחב].

ונראה ללמוד מקור לדבר זה שצריך שיהיה ניכר דהנה הט"ז (תרל"ב, ד' מובא במ"ב י') כתב "הא דחמיר אוויר מסכך פסול לענין ישנים תחתיו וכן לענין סוכה גדולה פסול אוויר בשלשה וסכך פסול בד' טפחים. ונראה לי הטעם שבאוויר נראה לעין טפי ההפסק בסכך ממה שנראה בסכך פסול". הרי שהפסול באוויר הוא רק כש"נראה לעין" ולא פס דק מן הדק.

והנה בהגהות נתיב חיים (בגליון השו"ע) תמה על הט"ז מה צריך לתת טעם, הלא זו הוא הלכה למשה מסיני. ולהאמור יש לומר בדוחק שהעיקר בא הט"ז לאשמעינן באוויר פחות מג' בסוכה קטנה דבעינן שניכר לעין.

קניינים בארבעת המינים

שאלה:

האם צריך לשלם מעות למוכר ארבעת מינים בשביל שיהיה לכם, והאם צק מועיל, האם קנין חצר מועיל ומה הדין בבחור שאין לו דירה משלו.

צדדי השאלה:

אם צריך שיהיה דווקא קניין כסף שיועיל מדאורייתא או דסגי בקנין חצר או כשאר קניינים.

תשובה:

למעשה קשה היום להחמיר לקנות את הארבעה מינים בקניין כסף שגם אם הוא יושלם אולי המוכרים לו לא שילמו, ואפשר לסמוך על קנין חצר כמו שכתב המשנה ברורה שמועיל מדאורייתא.

ובחורים שאין להם חצר שלהם אם נותנים מעות למוכר מועיל שהמוכר קנה בקנין חצר, ואם נוטלים ארבעה מינים של אביהם או של אחר יכולים לסמוך על קנין יד, בפרט אם מחזיקים בשעת הקנין את הלולב והאתרוג בכף ידו, ולדברי האבני נזר מועיל גם אם לא מחזיק בכף ידו. ואם רוצים להחמיר יכולים לתת פרוטה לאביהם מערב יו"ט ולהתנות שהקנין יחול כשיקחו את הלולב מאביהם. שהרי עד אז צריך להיות שייך לאביהם כדי שיצא ידי מצוה.

הגימזוק:

במשנה ברורה סימן תרנח ס"ק י' כתב שלכתחילה צריך לשלם מעות למוכר ארבעה מינים אם לא שמכניסו לרשותו וקונוהו בקנין חצר, ועין בשערי תשובה שם ס"ק ה, ונבמטה אפרים סימן תרכה סעיף יז כתב שצריך להקדים מעות לפני יו"ט ובאלף המגן ס"ק כ כתב שגם אם מכניסו לרשותו צריך להקדים מעות והנה יש בזה אריכות דברים באחרונים ונכתוב בס"ד את יסודות הדברים והלכה למעשה לפי דרכי המסחר בזמננו.

כתוב בתורה ולקחתם לכם ביום הראשון ולכן צריך ביום הראשון של סוכות לקנות את הארבעה מינים שיהיה שלו מדאורייתא ואם יעשה קנין שמועיל מדאורייתא ודאי נקרא לכם ואם יעשה קנין שמועיל רק מדרבנן האם מועיל שיהיה שלו מדאורייתא נחלקו בזה באבן העזר סימן כח סעיף יג הראשונים ע"ש בב"ש ס"ק לה ויש בזה אריכות גדולה בפוסקים, ועיין בשו"ת רעק"א תשובה רכב ובשו"ת חתם סופר יו"ד תשובה שיד שכתבו שזה ספק והאבני נזר או"ח תשובה תצד כתב לענין ד מינים שסגי בקנין דרבנן, ואם רוצים להחמיר לקנות בקנין דאורייתא ק"ל בחושן משפט סימן קצח סעיף א שמדאורייתא מעות קנות ולא משיכה והגבהה ולכן צריך לכאורה לשלם על כל פנים פרוטה למוכר כדי לקנות מדאורייתא. והנה אם הקונה נותן למוכר שטר חוב שאחרים חייבים לו באופן שהקונה לא יכול למחול את החוב מועיל לקנין עיין סימן קצ שן סק"א אבל אם נותן שטר חוב של עצמו שהוא מתחייב למוכר מעות נחלקו בזה הראשונים [עיין בקצה"ח סימן קץ ס"ק ו] הראש סובר שמועיל לקנין כמו שנתן מעות ולרמב"ן כיון שרק נתחייב מעות והמעות עדין אצלו לא מועיל לקנין.

והנה בנותן צק למוכר כתשלום על ארבעת המינים האם מועיל לקנין צריך לברר גדרו של צק ויש בזה שלש שיטות יש שסברו שאין זה התחייבות כלל רק הוראה לבנק לשלם ולפי זה גרע משטר חוב וגם צק שקבל מאדם אחר לא מועיל לקנין ויש שסברו שכיון שסוחרים היום בצקים דינו ככסף ממש ולשיטתם ודאי עדיף משטר וגם צק של עצמו מועיל לקנין והדר המרוח הוא שודאי כונת כתיבת הצק זה התחייבות לשלם ולא גרע משטר התחייבות ולכן בנותן צק של אדם אחר מועיל לקנין מצד שני צק

אינו כסף ואם לבעל הצק אין כסף הצק לא שוה כלום וממילא יש כאן את סברת הרמב"ן ששטר אינו כמעות שעדין המעות אצלו שכל זמן שהצק לא הופקד בבנק עדין המעות אצל בעל הצק ולכן לפי הרמב"ן צק של עצמו לא מועיל לקנין ולכן גם אם הקונה בחנות ארבעה מינים מהדר לשלם מעות למוכר עדין מכלל ספק לא יצא שיתכן מאד שהחנות עדין לא שלם לסוחר שמכר לו את הסחורה או שהסוחר לא שלם לבעל הפרדס שכן הדרך שהסחורה עוברת ידים ואם אחד מהקונים עדין לו שלם או ששלם בצק שלו לתאריך מאוחר כמצוי בין הסוחרים לא מועיל לקנין נמצא שקשה לעשות קנין כסף

ולמעשה בדרך כלל יש קנין חצר כשמכניסים את הארבעה מינים הביתה והמשנה ברורה המובא לעיל כתב בפשיטות שמועיל אלא שהמטה אפרים כתב שצריך לשלם ועיין במקור דבריו באלף למטה מהשערי תשובה הנ"ל ומבואר שם להדיא שחצר מועיל ורק האלף למטה כתב שצריך מעות ולא סגי בקנין חצר ומסביר האלף המגן שצריך לצאת ידי כל השיטות, אמנם הריטב"א בב"מ דף מז ע"ב כתב בשם הרמב"ן שגם לר' יוחנן שפוסקים כמותו שדבר תורה מעות קונות חצר מועיל מדאורייתא ועין באמרי ברוך על קצות החושן סימן קצח סק"א שתוספות גם מודים לזה, וכן כתב החתם סופר יו"ד תשובה ש"י שחצר ודאי מועיל מדאורייתא וכן הוכיח באר יצחק יו"ד תשובה כג ענף ח עי"ש וממילא במכניס הארבעה מינים לרשותו אין צריך לשלם מעות כמו שכתב המשנ"ב.

אמנם בבחורים שאין להם חצר שלהם איך יקנו את ארבעת המינים מדאורייתא, בשלמא לשיטת התוספות המובא בקצה"ח הנ"ל שבמתנה מועיל מדאורייתא משיכה והגבהה יקנה בהגבהה אבל לשיטת הרמב"ן שגם במתנה לא מועיל מדאורייתא משיכה והגבהה איך יקנו ארבעה מינים מדאורייתא הנה כיון שמחזיקים את ארבעת המינים בידים קונים בקנין יד הגם שבקצות החושן שם סובר שיד לא קונה מדאורייתא כבר הקשו האחרונים עיין פרי יצחק תשובה מז שיד ודאי מועיל מדאורייתא כמו שכתב התוספות בכתובות דף לא ע"ב ד"ה רב אשי שיד ודאי קונה כמו שכתוב בגט ונתן בידה ועיין ברעק"א תשובה רכב שקונים גט רק בקנין יד כמו שכתוב ונתן בידה א"כ קנין יד ודאי מועיל מדאורייתא. אמנם הפתחי תשובה אבן העזר סימן קלט סק"ד מביא בשם התורת גיטין שקנין יד צריך

שיהיה כל החפץ בידו ולא יצא מידו וברעק"א הנ"ל נסתפק בזה ועיין באמרי בינה מערכת הקנינים סימן ז וא"כ האתרוג בדרך כלל יוצא מהיד והלולב ודאי יוצא מהיד א"כ לא קנה בקנין יד.

ועיין בנתיבות המשפט סימן קצח ס"ג שמה שבוטל מעל ידו קונה כמו איר חצירו רק מה שבוטל בצדיד ידיו לא קונה, וצ"ע בלשון רעק"א הנ"ל שאם הגט למעלה מידו לא מועיל שמשמע שגם מעל ידו לא מועיל וכן מקפידים בגט שהגט יהיה לגמרי ביד האשה, ובבאר יצחק יורה דעה סימן כג ענף ח כותב שבארבעת המינים שבוטלים מעל היד נקנה בקנין יד דלא גרע מאויר חצירו ואויר כלי [ולכאורה כונתו שמחזיק את הלולב והאתרוג בתוך כף ידו בשעת הקנין] ומיכ"ח כן מסוכה דף מא ע"ב מרבן גמליאל שהקנה אתרוג לר אליעזר בן עזריה ור עקיבא בספינה במתנה ולשיטת הרמב"ן גם במתנה הגבהה לא מועיל ועל כרכך שקנו בקנין יד שהרי היו בספינה ולא היה קנין חצר וכן בסוכה דף מב ע"ב שבבית המקדש הקנו לולביהם במתנה ועל כרכך הקנו בקנין יד והרי הלולב יצא מידם ורואים שמה שבוטל למעלה נקנה בקנין יד, אמנם מדברי המשנה ברורה הנ"ל רואים שלא סמך על קנין יד רק על קנין חצר וכנראה חשש לשיטת הקצות או חשש שלולב יוצא מידו.

והנה אם הבחור משלם מעות למוכר או שאביו משלם למוכר עבורו קונה בקנין מעות הגם שאפשר שהמוכר לא שלם על שצק שקנו בקנין לא מועיל כנ"ל כיון שהמוכר שם את הארבעה מינים בחצירו וקנה מדאורייתא בקנין חצר יכול הבחור לקנות ממנו בקנין כסף.

היוצא למעשה שקשה היום להחמיר לקנות את הארבעה מינים בקנין כסף שגם אם הוא ישלם אולי המוכרים לו לא שלמו ואפשר לסמוך על קנין חצר כמו שכתב המשנה ברורה ובחורים שאין להם חצר שלהם אם נותנים מעות למוכר מועיל שהמוכר קנה בקנין חצר, ואם נוטלים ארבעה מינים של אביהם או של אחר יכולים לסמוך על קנין יד בפרט אם מחזיקים בשעת הקנין את הלולב והאתרוג בכף ידו ולדברי האבני נזר מועיל גם אם לא מחזיק בכף ידו ואם רוצים להחמיר יכולים לתת פרוטה לאביהם מערב יו"ט ולהתנות שהקנין יחול כשיקחו את הלולב מאביהם שהרי עד אז צריך להיות שייך לאביהם כדי שיצא ידי מצוה.

בענין אמירה לנכרי לסכך הסוכה ביו"ט

שאלה:

האם מותר לומר לגוי להחזיר סכך שכולו או מקצתו נפלה ביו"ט ראשון של סוכות או בשבת חוה"מ.

צדדי השאלה:

האם האיסור לסכך ביו"ט ובשבת חוה"מ הוא רק איסור דרבנן ומותר לומר לגוי לסככו דהרי לצורך מצוה והתירו שבות דשבות (סי' רע"ו), או דאיסורו דאורייתא ואסור לומר לגוי לסככו.

תשובה:

וכ"ז דווקא אם הסוכה נפסלה על ידי מזה שנפלה חלק מהסכך, כגון שנעשה כעת חמתה מרובה מצלתה או שלא נשאר בסכך שיעור הכשר סוכה אסור להחזירו כי אם על ידי גוי, דהוי כעשיית מחיצה המתרת דנחשב כעשיית אהל.

אך כאשר מקצת מהסכך נפל באופן שלא נפסלה הסוכה, לכו"ע מותר אף לישראל להחזיר את הסכך ואין בזה נפ"מ אם סוכה הוי דירת עראי או דירת קבע, אך יש להקפיד בכה"ג להתחיל לסכך מדיכן שהוא עדיין מסוכך, שאם יתחיל לסכך מהצד שאינו מסוכך הוי כעשיית אהל מתחילה.

הפמ"ג בסי' תרכ"ו (א"א ס"ק ח') מסתפק אי מותר לומר לגוי לסכך בשבילו כשאין לו סוכה אחרת וסיים "להורות היתר הלילה לי וצ"ע בכ"ז" ובסי' תר"ל (ס"ק י"ח) כתב "אבל לסכך אסור להניח ביו"ט ע"י ישראל" משמע שעל ידי גוי שפיר דמי, וקצ"ע. ובמ"ב סי' תרכ"ו (ס"ק כ') העתיק דברי הפמ"ג שכ' שחלילה לו להורות היתר וצריך עיון בכל זה, ובהמשך דבריו ציין המ"ב לדברי הברכ"י (תרכ"ו ס"ק י"א) שהתיר לסכך על ידי גוי, וסיים דעכ"פ בין השמשות ודאי דאפשר להקל על ידי גוי. אך בסי' תרל"ז (ס"ק א') סתם המ"ב שאם נפל הסכך כולו יש להתיר ביו"ט על ידי עכו"ם.

הגמ"ק:

א. בשבת (דף קכ"ה ע"ב) "הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחילה ביו"ט וא"צ לומר בשבת, לא נחלקו אלא להוסיף שרבי אליעזר אומר אין מוסיפין ביו"ט וא"צ לומר בשבת וחכמים אומרים מוסיפין בשבת ואין צריך לומר ביו"ט. והנה במס' ביצה (ל"ב ע"ב) מבואר דמלאכת בונה גזרו בנין עראי אטו בנין קבע, וכתבו התוס' (שבת קל"ז ע"ב בד"ה דרבי אליעזר) והרמב"ם (פכ"ב הכ"א), דה"ה דאיסור אהל עראי הוא משום גזירה אטו אהל קבע, והיינו אף דעשיית אהל אין בו משום מלאכת בונה והוי רק תולדת בונה בכ"ז גזרו אהל עראי בו אטו אהל קבע, וכן נפסק בסי' שט"ו סעי' א' "אסור לעשות אהל בשבת ויום טוב אפילו הוא עראי".

כתב הפמ"ג (סי' שט"ו משב"ז ס"ק ח') שהגדר של אהל קבוע הוא כל שעשאו להתקיים זמן מרובה, ובא"א (ס"ק א') כ' דאפילו אם הוא עשוי לקיום רק לשמונה ימים נחשב קבוע. וכתב שלפי זה אסור לומר לגוי להחזיר סכך שנפל בליל יום טוב ראשון מע"ג הסוכה, שרק שבות דשבות במקום מצוה הוא דהתירו בו אמריה לעכו"ם.

וכן נשנה בפמ"ג בשו"ת מגידות (סי' ק"ט) שכ', מעשה פה בביתי בחג הסוכות שנת תקל"ז בלבוב מחוץ לעיר עשיתי סוכה וסמכתי על הפועלים עצלים ולאחר אכילה בליל ש"ק נפל הסכך לגמרי והי' לי צער גדול, וקראו בני ביתי בעל מלאכה וסידר הקנים והניח הסכך עליהם ואני לא אמרתי לו דבר, ואמרתי אם ראוי לעשות כן או לא, ואת"ל אסור אי שריא לישוב בה ולברך עלי' או לא. הנה בסי' רע"ו כתה הר"ב בהג"ה יש אומרים שבות במקום מצוה וכו' ואין להתיר כי אם לצורך גדול וא"כ אע"ג דקיי"ל דדוקא שבות דשבות במקום מצוה שרי מ"מ כאן אע"ג דהוי מלאכה ד"ת אהל ממש מ"מ במקום צורך גדול כי לא היה לי

סוכה אחרת כי אם בדוחק גדול וגם נתבטל ממש, שמחת יו"ט הרוצה להתיר כה"ג אין חטא בידו מאחר שכתב הר"ב שלצורך גדול מותר. והיינו כנ"ל כיון שהנחת הסכך בליל א' דיו"ט הוי לח' ימים אם כן הוי דירת קבע האסורה מהתורה, ולכן אסור אף לומר לגוי לסכך, רק הוסיף לדון מדברי הבעל העיטור שמתיר שבות דאמירה לעכו"ם במקום צורך גדול, וכ"כ בבכ"ע סי' תרכ"ו (ס"ק י"א), שמוותר לומר לגוי לסכך דהוי צורך גדול, כיון שרוצה לקיים מצות עשה של סוכה, וכ' דאף שהשלה"ה אסור אמריה לגוי אפילו במקום צורך גדול, יש לומר שזה דוקא לענין מש"כ שלא להדליק נר לצורך סעודת שבת או מילה דאין זה צורך גדול כל כך אם ישבו בחושך, אבל היכי שלא יוכל לקיים מצות עשה דסוכה רק ע"י אמירה לעכו"ם יש לומר דגם השלה"ה מודה שהוי צורך גדול ואפשר להתיר.

והנה ממש"כ הפמ"ג שאהל שקבוע ליותר מז' ימים הוי אהל קבע, מבואר לכאורה שאם בשבת חוה"מ נפל הסכך ומחזיר את הסכך ויש פחות מח' ימים, דינו כאהל עראי ולכאורה מותר ע"י גוי, דהוי שבות דשבות במקום מצוה.

הנה בשו"ת שו"מ (מהדורא רביעאה ח"ג סי' כ"ה) כתב סברא מחודשת דסוכה תמיד נחשב לאהל קבע, משום דהמצוה משווי ליה לקבע, ולדבריו אף בשבתות שבאמצע חג הסוכות אסור לסכך ע"י גוי משום דהוי אהל קבע. וכן יש לדייק מדברי רש"י במס' סוכה (דף ל"א ע"א בד"ה מפני תקנת מריש), שכ' ולא אמרינן אין כאן הפסד מרובה ויסתיר סוכתו דמצוה משוי ליה כל שבעה כבנין קבע.

אך בשו"ת בית יצחק (אה"ע ח"ב סי' קכ"ה ס"ק א') כתב על סברא זו דהא דאמרינן דמצוה משוי ליה לקבע הוי סברא דרבנן, וכתב הגם שיש שהקשו (עיין בשו"ת בית יצחק או"ח סי' ק"ב שהביא כן בשם המ"א, אך בספר הנ"ל באבה"ע"ז כבר ציין שאינו

במ"א רק האחרונים כתבו כן) על דברי התה"ד (סי' ס"ד) שסובר שפס"ד בדרבנן מותר, מהא דמבואר בסוכה לענין הדס (דף ל"ג ע"ב), "ת"ר אין ממעטין ביו"ט משום ר' אליעזר ב"ר שמעון אמרו ממעטין, והא קא מתקן מנא ביו"ט (שהיה פסול ומכשיר), אמר רב אשי כגון שלקטן לאכילה [לענבים הללו מן הדס על מנת לאכלן ואינו מתכוין להכשירו], ור' אליעזר ב"ר שמעון סבר לה כאבוא דאמר דבר שאין מתכוין מותר, והא אביי ורבא דאמרי תרויהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא יומת, הב"ע דאית ליה הושענא אחריתי [ולא צריך להאי הלכך אין כאן תיקון כלי דלא צריכא ליה לאכשורה ולא דמי השתא לפסיק רישיה]. ולכאורה קשה על הא דמקשה הגמ' ומודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות, הרי כשליקטן לאכילה כיון דהוי תיקון מועט איסורו רק מדרבנן כמבואר בתוס' מס' שבת (ק"ג ע"א ד"ה לא) והרי לש"י התה"ד פס"ד בדרבנן מותר. ולתרץ שיטת התה"ד, צריך לומר שסובר דבהושענא כיון שמתקנו לצורך מצוה הוי התיקון דאורייתא, ולפי זה יש לומר דהוא הדין בהנחת הסכך לצורך מצוה, המצוה משוי ליה לקבע והוי בנין דאורייתא. וסיים שם בבית יצחק מכל מקום יותר מסתבר דהו"ל בנין דרבנן, וצורך מצות סוכה מותר דהוי כשבות דשבות במקום מצוה, שהתירו בכה"ג אמריה לעכו"ם.

בתשו' עטרת חכמים להברוך טעם (או"ח סי' ר'), חולק על שיטת הפמ"ג שסובר שח' ימים הוי אהל קבוע, וסובר שרק אהל הקיים יותר משלושים יום נחשב כאהל קבע, ולדבריו סוכה העשוי לשמונה ימים הוי אהל עראי, וחילוי דילי' מדברי המ"א (סי' ש"ג ס"ק ז', לבדוק עד איפה דברי המ"א) שכ' אדברי המחבר בדין רחבה שאחורי הבתים שאינו עשוי לפתוח ולסגור תמיד ואין להם ציר אין נועלים בהם, "וה"ה בפסק החלון אם אינו עשוי לפתוח אלא לעיתים רחוקים הוי כאהל קבוע (כמ"ש הרא"ש בסוף עירובין עיי"ש), וכן

1. עיי' שו"ת אבני נור (סי' ר"כ) שכ' דלולי דברי התוס' היה נראה דאיסור אהל עראי לאו משום גזירה אלא משום דעיקר בנין המשכן היה האהל ולא הקרשים כדא' בפרק במה מדליקין משכן קרוי משכן ולא קרשים קרואים משכן על כן החמירו באהל אפילו באהל עראי. וכ' דלפי זה מת' הא דאהל עראי חמור מבנין עראי כמבואר בבבב"ע דף ל"ב ע"ב, ובמאירי שם.

בתה"ד (סי' ס"ח) כתב ולפיכך הפרוכות שתלוי שם תדיר שייך ב' עשיית אהל ע"כ, גם באשר"י גבי דלת שבמוקצה בסוף עירובין דייק וכתב שאינו עשוי לפתוח אלא לזמנים רחוקים, ולא מסתבר לומר דז' ימים הוא עיתים רחוקים, רק הכוונה לפחות ל' יום. וכ"כ בבכורי יעקב סי' תרכ"ו (ס"ק י"א) שסוכה לא מיקרי בנין ממש שהיא מלאכה דאורייתא רק היא אהל עראי שאיסורו מדרבנן, ובתוס' ביכורים (שם) תמה על הפמ"ג (הנ"ל) שכתב דסוכה היא דירת קבע, דהרי קי"ל ביו"ד סי' רפ"ו (סעי' י"א) דסוכה פטורה ממוזהה משום דהוי דירת עראי דסוכה לשבעה הוא רק עראי.

ובישוב דברי הפמ"ג מהא דסוכה פטור ממוזהה משום דהוי דירת עראי, יש לומר משום שאינו גר שם באופן קבוע, דהנה נחלקו האחרונים בהסבר הפטור של סוכה במוזהה משום דהוי דירת עראי. בכסף משנה (פ"ו מהל' מוזהה ה"ט) כתב כפשט' דהפטור הוא משום דסוכה הוא בפועל דירת עראי כיון שאינה אלא לשבעה ימים (וכ"ה בפני משה על הירושלמי מס' סוכה דף ב'), אך בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' פ"ב פ"ג ס"ק א') ה'ק' אדבריו וכתב שא"ל לומר שהפטור של מוזהה בסוכה הוא משום דהוי דירת עראי, שהרי בבית שלו, וכן השוכר בית בא"י חייב במוזהה מיד, על אף דהוי דירת עראי. והיינו אפילו כשאין דעתו לגור שם זמן רב חייב במוזהה, דהרי אם קובע דירתו ע"מ לגור שם זמן רב, אף בשוכר בחו"ל חייב מיד כמבואר בשו"ת הרי בשמים (מהדו"ת סי' ר"ט). וכן אין לומר שהפטור של סוכה ממוזהה הוא משום שסוכה היא דירת עראי מצד ריעותא של המבנה של הסוכה דהוי דירת עראי שלמ"ד סוכת דירת עראי היינו שמהני אף דירת עראי אבל גם בקבע יוצא כמבואר בסוכה דף ב' (עיי"ש בערוך לנר דף ז' ע"ב בד"ה כולהו), רק הפטור של סוכה ממוזהה הוא כמש"כ התוס' (יומא דף י' ע"א בד"ה וכי תימא) דסוכה דירת עראי הוא כיון שאין דר שם באופן קבוע ובקל יכול להיות שהוא יוצא ממנה כגון במצטער ובירידת גשמים וכדו"ש (ע"ע בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' שפ"ד ס"ק ה' שהיה שם הפטור של מוזהה בסוכה, הוא כיון דסוכה דירת עראי בעיניה), ולהנ"ל א"ש דברי הפמ"ג כיון שהמדד של בנין או אהל קבוע והחייב מוזהה הוא שני דברים.

עוד הקשה שם בעטרת חכמים (שם) על דברי הפמ"ג ש', דאם מסכך ביו"ט יש בזה איסור דאורייתא הרי הסכך אינו מחובר לסוכה ואינו מתיקיים בפניו, ואם כן איך אפשר לומר שיש בזה איסור תורה דהרי מבואר במס' עירובין (דף ל"ד ע"ב), נתנו במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב, והק' בגמ' ואמאי הרי זה כמו שהוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא, ומת' הגמ' רב ושמואל דאמרו תרוייהו הכא במגדל של לבנים עסקינו, וכ"כ שם רש"י (ד"ה של לבנים) בנין

של לבנים "שנוח לסתרו וכדבעינא לאוקמי באוריא דליבנא סדורות זו ע"ז זו בלא טיט ביניהן דלאו סתירה היא", ע"כ, ואם דבר שאינו מחובר ואין לו טיט אין בו משום סותר, ובדאי אין בבנייתו איסור דאורייתא והיינו משום שאין לו חיבור אפי' במקצתו (שם באבה"ע"ז) לתרץ עפ"י המבואר במס' שבת (דף ק"ב ע"ב) תלתא בניינא הוי תתא מצינא עילא, תתא בעי צדודי ועפרא מצינא בעי נמי טינא עילא בהנחה בעלמא, וכ' שם רש"י (בד"ה עילאה), דימוס העליון שאין על גביו עוד דימוס אינו חושש אם נוטה האבן לצד אחד הלכך בהנחה בעלמא סגי, הרי דשייך בנין בהנחה בעלמא. ולפי זה י"ל דס"ל להפמ"ג שסכך הוי כמו עילאי, וכן כתבו התוס' במס' ב"ב (דף כ' ע"א ד"ה היא גופא) בהא דפקקו המאור בטפיח דליכא למימר דבטלו להטפיח לשם דא"כ הו"ל בונה בשבת. וכ"פ בשו"ת אבני' (או"ח סי' ר"א) דאם מוסיף על הבנין ברפוי ומבטלו לבנין חייב משום בונה, הרי דדבר שמתקיים חייב אף שאינו מחובר.

ונפ"מ מכל הנ"ל אי סוכה היא אהל קבע או אהל עראי, הוא אם ביו"ט ראשון נפל כל הסכך אם מותר לומר לגוי להחזיר את הסכך, דאי סוכה היא אהל קבוע ואסור מה"ת י"א אסור לסכך על ידי גוי אף שהוא במקום מצוה שלא התירו שבות דאמירה לעכו"ם רק בצורך גדול (כמבואר בס' רע"ו), ובמקום צורך גדול יש מקום להקל כשי' הבעל העיטור, כמ"ש בשו"ת מגידות (סי' ק"ט) ובבכ"ע (סי' תרכ"ו ס"ק י"א). אבל אי סוכה היא רק אהל עראי דאיסורו מדרבנן מותר לומר לגוי להחזיר הסכך שהוי שבות דשבות דשרינן במקום מצוה.

בעירובין (דף מ"ד ע"א) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הכל מודים שאין עושים אהל עראי בתחילה ביו"ט וא"צ לומר בשבת לא נחלקו אלא להוסיף שר' אליעזר אומר אין מוסיפין ביו"ט ואצ"ל בשבת וחכמים אומרים מוסיפין בשבת ואצ"ל ביו"ט, אלא ל"ק הא כר"מ הא כר"י דתניא עשאה לבהמה דופן לסוכה וכו'. מבואר שאין ביו"ט א' דסוכות מותר לעשות דופן רביעי משום דהוי תוספת אהל עראי ומותר, הרי להדיא דסוכה חשובה אהל עראי. ולכאורה קשה לשי' הפמ"ג והשואל ומשיב (הנ"ל) שסוברים שסוכה היא קבע, הרי מבואר שהוי בנין עראי. ובישוב דברי הפמ"ג, יש לומר שסובר שהטעם שסוכה היא אהל קבוע הוא כיון שהוא עשוי להיות שם זמן רב, משא"כ בהא דעירובין דמשמע שהוי אהל עראי, איירי שמעמיד לדופן רביעי אדם, כלים או בהמה, וכולם הייין בעצם עראי, כיון שאי אפשר להעמידם שם זמן רב למחיצה ולכן בע"כ נחשב כאהל עראי. אך לשי' השו"מ (הנ"ל) שסובר שהטעם שסוכה היא אהל קבוע הוא שהמצוה משוה לי' לקבוע אם כן לכאורה אין נפ"מ ממה עשוי המחיצות

כיון שהמצוה הוא שמשוה ליה לקבוע, א"כ קשה מדברי הגמ' שמשמע שסוכה היא אהל עראי. וי"ל דס"ל להשו"מ דהקו' בגמ' הוא מהא דהתירו בשבת היינו בשבת חוה"מ ולא ביו"ט, וקצת דחוק.

להלכה - הפמ"ג בס' תרכ"ו (א"א ס"ק ח') מסתפק אי מותר לומר לגוי לסכך בשבילו כשאין לו סוכה אחרת וסיים "להורות היתר חלילה לי וצ"ע בכ"ז" ובס' תר"ל (ס"ק י"ח) כתב "אבל לסכך אסור להניח ביו"ט ע"י ישראל" משמע שעל ידי גוי שפיר דמי, וקצ"ע. ובמ"ב סי' תרכ"ו (ס"ק כ') העתיק דברי הפמ"ג ש' שחלילה לו להורות היתר וצריך עיון בכל זה, ובהמשך דבריו ציין המ"ב לדברי הברכ"י (תרכ"ו ס"ק י"א) שהתיר לסכך על ידי גוי, וסיים דעכ"פ בין השמשות ודאי דאפשר להקל על ידי גוי. אך בס' תרל"ז (ס"ק א') סתם המ"ב שאם נפל הסכך כולו יש להתיר ביו"ט על ידי עכו"ם.

ב. אם מקצת מהסכך נפל באופן שלא נפסלה הסוכה, לכונ"ע מותר להחזיר הסכך ואין בזה נפ"מ אם סוכה היא דירת עראי או דירת קבע (כנ"ל), כיון שאם התוספת הוא עראי אין חילוק אם עיקר האהל הוא קבוע או עראי, אך יש הקפיד בכה"ד להתחיל לסכך מאיפה הוא עדיין מסוכך, שאם יתחיל לסכך מהצד שאינו מסוכך הוי כעשיית אהל מתחילה (חזו"א סי' נ"ב ס"ק ח' ד"ה כתב המ"ב).

ופשוט שכל הדין אם מותר להחזיר הסכך, הוא רק באופן שאין בהחזרת הסכך משום מטלטול מוקצה, שמבואר בס' תרל"ח שהסכך הוקצה למצותו, ומותר לסכך רק עם קנים שוהכך מבעוד יום בשביל סכך ועדיין לא סיכך בהם, וכן אפשר להחזירו על ידי מטלטול כלאחר יד, כגון מחצלת שהתקפלה מותר ליישרו ולסדרו כלאחר יד.

ואם הסוכה נפסלה על ידי מה שנפלה חלק מהסכך, כגון שנעשה כעת חמתה מרובה מצלתה או שלא נשאר בסכך שיעור הכשר סוכה אסור להחזירו כי אם על ידי גוי (כנ"ל בס"ק א' כשאינו קבע), והגם שנשאר בסכך טפח והוי תוספת על אהל עראי, אפ"ה אסור להחזירו דהוי כעשיית מחיצה המתרת דנחשב כעשיית אהל בתחילה כמבואר במס' עירובין (דף מ"ד ע"א) דעשיית דופן רביעי בסוכה מותר אבל אסור לעשות דופן שלישי, וכ' ר"ת (תוס' שבת קכ"ה ע"ב ד"ה ועירובין דף מ"ד ע"א ד"ה) דאפילו דבעלמא עשיית מחיצה מהצד לא חשוב אהל דאין אהל אלא גג ומחיצה לאו אהל הוא, וגם דהוי תוספת בעלמא, ידו נכשרת הסוכה, חשוב כעשיית אהל בתחילה, וכ"ה בחי' הריטב"א ורשב"א (שבת קכ"ה ע"ב) (והגם שבפמ"ג סי' ש"ג א"א א' מסתפק בזה מ"מ בס' שט"ו משב"ז ס"ק א' כתב בפשיטות אסור לשי' ר"ח).

מסוגיא דעירובין (דף מ"ד ע"א) דמבואר שאסור לעשות דופן שלישית שבסוכה דהוי מחיצה מתרת, הרי דאף תוספת מחיצה המתרת אסור דא"א לומר שכיון שהוי מחיצה בפניו הוי כעשיית מחיצה לתחילה דבדופן רביעי הגמ' מתיר דהוי תוספת אהל, וכן מפורש ברשב"א וריטב"א (שבת קכ"ה ע"ב בד"ה) שמחיצה השלישית הוי תוספת מחיצה, ויש להבין איך המהר"ם יסביר הגמ'.

וכתב בספר מגיני שלמה דסוכה שאני, דאע"ג דהוי רק תוספת אהל כיון שע"י דופן השלישית מכשיר את את הסוכה ועי"ז נעשה שם סוכה ה"ז כעשיית אהל בתחילה, וגרע ממחיצה המתרת שגם לפני זה היה ע"ז שם מחיצה משא"כ בסוכה דלפני זה לא היה ע"ז שם סוכה אף למחר"ם אסור להוסיף על המחיצות. וי"ל שה"ה בתוספת אהל באופן שע"ז מכשיר את הסוכה. ויש לדון לפי זה בסוכה שיש בה שני דפנות קבועות, ודופן השלישי שלה הוא דלת האם מותר לפתוח ולסגור הדלת בשבת וי"ט, הגם שבס' תרכ"ו סעי' ג' מבואר ברמ"א שגג מעל הסוכה שיש לה צירים פתיחתה אינה נחשב כעשיית אהל בשבת אפילו שעל ידי פתיחתה מכשיר את הסוכה אך מאחר שעשאו לפתוח ולסגור מ"מ כיון שבסגירתה מכשיר עצם הסוכה אפשר דגרע טפי (עיי' הליכות שלמה פ"א סעי' ט"ז).

2. בס' ש"ג סעי' ג' א' "רחבה שאחורי הבתים שאין נכנסים ויוצאים בה תדיר וכו' ופתח העשוי לכניסה ויוצאה תדיר וכו'. ולשון תדיר שפיר נופל על ז' ימים.

3. ולדבריו אתי שפיר מה שחייבו (יומא דף י' ע"א) לשכת פלהדרין במוזהה על אף שהכהן גדול ה' גר בה רק בשבעת ימי הפרשות, ולכא' דירת עראי פטור ממוזהה, ולדברי התוס' הנ"ל אתי שפיר. וע"ע מש"כ בספר ראשון לציון במס' סוכה דף ח' סוף ד"ה הפנימית.

4. בפמ"ג סי' שט"ו (משב"ז ס"ק ט') כתב שבב"י בס' שט"ו הביא שהמהר"ם היה תולה וילון לפני שבת שהיה פרוסה טפח בלבד, ובשבת היה פרוסה כולה כדי לעשות צרכיו דהוי רק תוספת אהל, ולכאורה אותו מחיצה הוי מחיצה המתרת ועכ"ז כיון שלא עשאהו מתחילה מותר, וזה דלא כר"ת ונשאר בזה בצ"ע. אך בא"א (ס"ק ב') כתב בפשיטות שהמהר"ם מתיר בתוספת מחיצה אף במחיצה המתרת ולדבריו הרמ"א (בסעף א') פסק כדעת המהר"ם וא"כ לכאורה בסוכה היה צ"ל מותר דהוי רק תוספת מחיצה אף שהוי מחיצה המתרת. אך יש לומר שבנ"ד גרע טפי דכיון שעל ידי תוספת הסכך הוא עושה סוכה נחשב כעשיית מחיצה לתחילה (וכ"כ בשם הגרש"ז א' בספר הליכות שלמה פ"א סעי' ט"ו ודבר הלכה ס"ק כ"ב), ויש להביא סעד לד"ה, דהנה ר"ת הוכיח סברתו

**בענין איסור אמירה לעכו"ם בשבת,
כשיש אפשרות לעשות אותו פעולה כהיתר**

שאלה:

האם מותר לומר לגוי לעשות דבר שברור שהגוי יעשה זאת ע"י איסור ולא בדרך היתר.

צדדי השאלה:

אם אופן זה נחשב כאילו הורחו לעבור על האיסור אם לאו.

תשובה:

אם הוא מלאכה שאפשר לעשותה בהיתר או רשאי לאומרה לגוי אף שהוא יעשנה באיסור. אכן באופן שיכול ישראל להשיג התוצאה גם בדרך היתר ואומר לגוי לעשותו באיסור כתב בשו"ע הרב להחמיר.

הנימוק:

א. כתוב בשו"ע או"ח סי' רע"ו סעי' ג' "אם אומר אדם לעבדו או לשפחתו לילך עמו והדליק הנר, אע"פ שגם הם צריכים לו, אין זה לצורך האיננו יהודי כיון שעיקר ההליכה בשביל ישראל. הגה"ה, ומותר לומר לגוי לילך עמו ליטול נר דלוק כבר, הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא".

והנה ברמ"א מבואר היתר מיוחד לגבי דין אמירה לעכו"ם, ויש לבאר בעזה"ש"ת גדר וטעם דין זה, בהקדם עיון בדברי הראשונים, שדבריהם מקורם הם להרמ"א.

**דעת הגהות מיימוני ומהר"ם
דרך הנאה מותר ולא אמירה**

ב. כתב הגה"ה מ"י פ"ב אות ה' וז"ל, "ר"ת התיר בשבת שילך נכרי עם ישראל בנר הדלוק בידו למשוך יין ולהביא לחם, דהא טלטול נר אינו אסור אלא משום מוקצה... וכיון דלי' איסור אלא משום מוקצה שרי מן הצד. וכיון דמן הצד שרי, אי שקיל לנכרי לנר באיסורא דלא מן הצד ליה לן בה, כיון דאי בעי ישראל מטלטל בהיתר, אי מטלטל לה נכרי באיסורא אין לחוש לכך", עכ"ל.

והנה לגירסה שלנו (עיי' לקמן שהמג"א גרס אחרת), אינו מפורש דמותר אמירה אלא הנאה כשטילטלו. וטעמו דישאל יכול לטלטל בעצמו בטלטול מן הצד. והוא לכאורה ר"ת לשיטתיה (תוס' דף קכ"ב. וש"ע סי' שכ"ה, י) דמתיר להנות מהמים כיון שיכול לטפס לבור, אבל לא האמירה, כמ"ש מהר"ל (ד"מ שכ"ה, ח') וכמבואר בריטב"א סוכה ל"ז.

וכן מפורש בשו"ת מהר"ם (ד"פ סי' תקנ"ח) וז"ל, "כתב הרב בשם ר"ת שהיה מתיר לישראל להנות מן הנר שהשפחה מטלטלת בשבת לצורך ישראל משום דאי בעי ישראל היה מושך הנר אפי' בשעה שהוא דולק לכל מקום שירצה משום דקיי"ל טלטול מן הצד לא שמיה טלטול, אבל אסור לומר לה לטלטל הנר לצורך ישראל" עכ"ל.

הרי מפורש שאסר האמירה ורק התיר הנאה. והוא ר"ת לשיטתו דאי בעי ישראל יעשה בעצמו.

**דעת רבינו ירוחם והגהות מרדכי
דאפילו האמירה מותר, וטעמם**

ג. וע"ע ברבינו ירוחם (נתיב י"ב ח"ב סי' ע"ג) וז"ל "נר דלוק ביד גוי והדליק לישראל בכל מקום למשוך היין ולהביא לחם מותר שילך הגוי עמו ובכך, דטלטול נר אינו אסור אלא משום מוקצה. ור"ת עשה מעשה בכך להתיר וכ"כ הר"מ בתשובותיו" עכ"ל.

ומשמע קצת שהתיר אף האמירה לטלטל. וטעמו דהוי אמירה על מוקצה. וצ"ע בהאי טעמא, ולהלן בחי"ב (פ"ב ע"ג) כתב - אם ילך גוי עם ישראל ונר דלוק ביד גוי

להאיר לו להביא יין או שום דבר, כתבתיו בח"ב בדיני נר. ובהגה' מרדכי מס' שבת (פט"ז, דף פ"ב ע"ד) כתב וז"ל "ועוד כתבו [התוס'] דמותר לומר לנכרי תביא נר הדלוק דל"ה אלא טלטול, דאפי' לישראל אין אסור אלא משום דהוי בסיס דלבר האסור" עכ"ל,

הרי מפורש להתיר האמירה אבל מטעם דהוי מוקצה וכר"ו.

הרי דהגה"ה מ"י ומהר"ם התירו הנאה ולא אמירה, והוא ר"ת לשיטתיה. ורי"ו והגה' מרדכי התירו האמירה ג"כ, אבל מטעם אחר לגמרי, דאינו אלא איסור טלטול מוקצה בלבד.

**הרמ"א מיקל גם באמירה -
קולא מיוחדת במוקצה**

ד. ובדברי הרמ"א הנ"ל (סי' רע"ו סעי' ג') משמע דנקט דאף האמירה מותרת. וטעמו דאינו אלא טלטול הנר. והיינו כשיטת רבינו ירוחם והגה' מרדכי. ומצאנו שכן כתבו רוב הפוסקים והם: הלבוש, ט"ז, מ"א, גר"א, ח"א, שו"ע הרב, תוס' שבת, והגרע"א.

אמנם הרמ"א הביא מש"ך בגליון דטעם היתר האמירה כאן הוא משום דגם הגוי צריך להנר. וקשה דהא המחבר כאן מבאר דזה נקרא לצורך ישראל כיון שכל ההליכה הוא לצורכו. ועי' מחצה"ש דברבנן סומכין להקל דנקרא לצורך הגוי. עכ"פ לפי הש"ך, לכאן אין היתר באמירה, רק בהנאה. אבל כל האחרונים הנ"ל מתירים גם האמירה כאמור.

וכמשמעות הרמ"א בטעם ההיתר, כ"כ הט"ז להדיא (סי' ש"ח סק"ז), דעל כל טלטול מוקצה מתירים אמירה לנכרי. וכ"כ הח"א (כלל סי' ב' אות ט') בטעם היתר דאינו אלא טלטול וגם הגוי צריך לו. וכ"כ העולת שבת. ובתוס' שבת (הקדמה ריש סי' רמ"ג סוף אות י') משיג על הט"ז דאינו כן אלא היכא דמותר לישראל בטלטול מן הצד וכחילוק הרמ"א סי' רע"ט סעי' ד' וכדלקמן בעז"ה. אבל להמבואר, מהראשונים משמע כדברי הט"ז.

דעת הרמ"א - טעם חדש בהיתר אמירה

ה. אמנם, עי' במ"א שהכיא לשון הגה' מ"י הנ"ל, וע"ש שגורס בדבריו דמותר 'לומר' לטלטל הנר מטעם דאי בעי ישראל מטלטל כלאח"י. ונמצא לפי"ז היתר חדש, דדבר שהישראל יכול לעשות בהיתר מותר גם לומר לגוי לעשותו באיסור. וכן כתוב בהדיא באחרונים שדרכם לפסוק כהמ"א, הלא המה התוס' שבת כאן ובריש סי' רמ"ג שם, וש"ע הרב אות ט' וז"ל "וכיון שהישראל בעצמו היה יכול להביא הנר לכאן בהיתר כטלטול מן הצד... כשמביאו הנכרי באיסור בטלטול גמור אין בכך כלום. שלא אסרו לעשות ע"י נכרי בשבת אלא דברים שאין שום היתר לישראל לעשות בעצמו".

וכעין זה מבואר לכאן בבהגר"א שפי' דדברי הרמ"א כאן הוא ר"ת לשיטתיה המובא ברמ"א סי' שכ"ה י' לגבי

גוי שמילא מים מבור, ואליבא דהיש מתירים שם דאף האמירה מותרת.

ביאור וסברת טעם זה

ו. עי' קונטרס אחרון של השו"ע הרב כאן שהק', דבשלמא ר"ת עצמו דמתיר שם לגבי מי הבור, ומדייק כן בלשון המשנה שכתב 'בהמתו', מובן שהתיר פה גם האמירה דאי בעי ישראל וכו', אבל שאר ראשונים החולקים שם על ר"ת, מהיכא תיתי לומר חידוש מסכרא להתיר כאן, הגם דיש קצת סברא לחלק ולהתיר כאן יותר משם וכדלקמן, מ"מ מנ"ל לחדש זה. ויש להוסיף על תמיהתו, דהבית יוסף כאן (רע"ו) מביא סיוע להיתר זו מכמה ראשונים ומשמע דס"ל כן לדניא, [אף דבש"ע השמיטו וצ"ע], אבל בסי' שכ"ה מביא דהראשונים חולקים על שיטת ר"ת דשם. וכן יש לתמוה על הרמ"א וכל האחרונים שפסקו כאן (רע"ו) להיתירא, ושם (בסי' שכ"ה) מבואר דאינם סומכים אדעת יחיד דר"ת אלא במצב של בדיעבד ורק באיסורי דרבנן, וצ"ע.

ועל תמיהה זו תי' השו"ע הרב, דכיון דכאן מסתבר להתיר, ולא מצינו חולקים אהיתרא זו בפירוש, אף דלית לן מקור מפורש לשאר ראשונים, סומכים על ר"ת להתיר אפילו אמירה.

והסברא להתיר כאן יותר מבסי' שכ"ה, הוא דכאן אפשר לעשות כולו ע"י ישראל ולא רק להשיג עצם התוצאה של ההנאה כמו שם, דהישראל יכול ג"כ להביא הנר לכאן, וכ"כ המחצה"ש, ואף דגם שם בסי' שכ"ה, יכול הישראל להביאו ע"י מחיצות בני אדם, וכמ"ש הראב"ה (מובא בב"י ש"ז, ה'), כבר כתב השו"ע הרב בקו"א שם, דאין זה נקרא בידו, כיון דאי' לו לעשות מחיצות מבנ"א לתכחילה וכו' וגם אפשר שירגיש א' מהם, שזה פוסל מחיצת בני"א. ועוד סברא לחלק, דכאן הוי רק איסור דרבנן.

ז. וליתר ביאור, עי' ספר אמרי בינה דיני שבת סי' י"ב דמפרש שיטת הראב"ה הנ"ל (דמתיר אמירה להוציא כיון דאפשר ע"י מחיצות בני"א) דס"ל כהר"מ בטעם איסור אמירה לעכו"ם, שלא יקל בעיניו ויבוא לעשות בעצמו, וא"כ באופן שיש לו אפשרות לעשותו באופן המותר אין חשש שיבוא לעשותו באיסור.

אכן, בעצם גדר הדבר, עי' ט"ז סי' ש"ז סק"ה, שביאר בדעת הראב"ה, דכיון דאפשר לו בהיתר ע"י מחיצות בני"א, "אין איסור טלטול רובץ עליו כלל", דהא אפשר לעשותו בהיתר, ע"כ מותר ע"י אמירה לנכרי.

א"כ נמצא לכאורה ע"פ דברי הרמ"א, דכל דבר שישראל יכול לעשות באופן היתר, מותר לומר לגוי לעשותו אפי' באופן איסור. ולכאן לפי"ז, אם יש אפשרות לישראל להעלות איזה חפץ דרך המדרגות, יהא מותר לומר

לגוי לקחתו דרך המעלית, וכן באופן שאפשר ע"י ישראל להוליך דבר למקום פלוני ברגל (כגון בתוך התחום ובמקום שיש עירוב), מותר לומר לגוי להוליכו לשם ע"י נסיעה במכונית.

אמנם שמעתי לומר דאינו דומה, והחילוק ברור, והוא ע"פ ה"טז"ה הנ"ל, דהרי איסורים אלו של שימוש במעלית או נסיעה במכונית, הם איסורים שרובצים עליו. וכל ההיתר של הרמ"א הוא כשעצם הטלטול עצמו אפשר לעשות בהיתר, כגון טלטול מן הצד שהוא טלטול של היתר, וכיון שיש טלטול של היתר, א"כ עצם איסור טלטול אינו רובץ על הישראל, ויכול הישראל לעשותו בעצמו, לכן מותר לומר לגוי לטלטל באופן איסור. משא"כ בצירורים הנ"ל שאין שום אופן לעשות עצם האיסור בהיתר כלל. ורק ההנאה והתכלית הסופית שייך להגיע ולהשיג באופן היתר, אבל לא עשיית מעשה זה, דהוא מעשה איסור בעצם. ולכן ודאי אין תלות היתר בזה על דברי הרמ"א.

מחלוקת אחרונים אם היתר זה קיים גם בכלי שמלאכתו לאיסור

ח. ועי' בדברי המג"א סי' רע"ט סעי' ד' שכתב, דכל ההיתר של הרמ"א הוא רק כשצריך לטלטלו לצורך גופו ומקומו, דכיון דמותר לישראל לטלטלו כלאח"י, מותר נמי לומר לגוי לטלטלו באיסור, אבל לטלטלו לצורך שמירת החפץ כדי שלא יגנב, דאיסור לישראל אפי' כלאח"י, אסור נמי לומר לגוי לטלטלו.

ובהגהות הגרע"א שם מקשה דהא בכל אופן יש היתר לישראל לטלטלו, דאי בעי מטלטלו לצורך גו"מ כלאח"י. ותי' דבשתי ענינים לא מהני היתר זה, וכיון שרק לצורך גופו ומקומו מותר לישראל לטלטל, אין היתר לצוות לגוי לטלטלו כדי שלא יגנב. ולפ"ז כתב שם, דה"ה בכלי שמלאכתו דמותר לישראל לטלטלו כדרכו לצורך גו"מ, אין היתר לומר לגוי לטלטלו שלא יגנב.

אכן רע"א מביא דהפמ"ג מתיר בכל אופן בכלי שמלאכתו לאיסור, אפי' לומר לגוי לטלטל שלא יגנב, ועפ"י דברי הרמ"א כיון דהוא עצמו יכול לטלטל לצורך גו"מ, וכן סתם המש"ב בס' ש"ח ס"ק ט"ו, כהפמ"ג, ודלא כרע"א. וכן נוטה דעת התוס' שבת סי' רמ"ג. ולשיטתם עדיין קשה קושיית רע"א הנ"ל דהרי מבואר במ"א דבשתי ענינים לבדי דאי בעי ישראל לעשותו בהיתר ובג' והמעיי' בדברי רע"א שם מבואר תירוץ לזה אלא דס"ל דדחוק הוא. והוא, דבשתי דברים ל"א דאי בעי ישראל וכו' וכגון כאן דאינו מותר לישראל רק לצורך גו"מ, ושלא כדרכו, ככה"ג אין היתר לומר לגוי לטלטלו שלא יגנב כדרכו, משא"כ כלי שמלאכתו לאיסור דאף כדרכו מותר לישראל לצורך גו"מ, מותר לומר לגוי לטלטלו שלא יגנב כדרכו. ואפשר דכן ס"ל להפמ"ג.

שטיפת כלים שאין צורך בהם עוד בשבת על ידי גוי

ט. עכ"פ, לפי דברי המש"ב שטותם להקל כהפמ"ג וכנ"ל, לכאורה יא מותר לומר לגוי לשתוף כלים בשבת, אף שאין לישראל צורך בהם היום, והוי הכנה משבת לחול, ולישראל בודאי אסור לעשותו. והוא משום דכיון דאי בעי ישראל מכוון להשתמש בהם היום ואז פשיטא דמותר לו לשתוף כליו, א"כ מותר נמי לומר לגוי לעשותו באיסור. ואף דהוי שתי ענינים, לכאורה להפמ"ג ה"מ"ב יא מותר, דהרי עצם שטיפת הכלים יש לו היתר, והוי כטלטול מוקצה כלאח"י.

אכן שמעתי מהגאון ר' אליה פרנקל שליט"א שטענות הוא. משום דעצם מעשה ההכנה אין לו שום היתר לעשותו בעצמו. דברגע שהוא מכוון להשתמש בכליו בו ביום, שוב לא הוי הכנה כלל. ויוביאור זה בדברי הרמ"א,

דמיירי רק היכא שיש היתר לישראל בעצם מעשה האיסור, מוכח מדברי הגרש"א זצ"ל (שש"כ פ"ל סוף הע' ע"ב), שם בא ליישב מה שהקשה השו"ע הרב (סי' רע"ו בקו"א) על דברי המג"א הנ"ל, דהרי אפי' לטלטול שלא יגנב שאסור בטלטול מן הצד אפשר ע"י ישראל בהיתר, בטלטול בגופו. ותי' הגרש"ז, דמהא דטלטול בגופו מותר בכל ענין אפי' שלא יגנב, מוכח דלא שמיא לטלטול כלל. ולכן אין מתחשבין כלל במה שהיהודי יכול לטלטלו.

ביאור דבריו, מה שהיהודי יכול לטלטלו בגופו, אין זה נקרא שהיהודי יכול לעשותו בהיתר. דעצם הטלטול עצמו אינו יכול לעשות בהיתר, אלא שיכול להשיג אותו הנאה דהיינו להביאו למקום שמור כדי שלא יגנב ע"י טלטול בגופו, אבל אין זה טלטול של היתר, ורק טלטול כלאח"י הוי טלטול של היתר, דבכה"ג אמרי' דכיון שיש לישראל יכול לעשות עצם הטלטול בהיתר, מותר לומר לגוי לעשותו באיסור. הרי מבואר דגם הגרש"ז זצ"ל למד כן.

נמצא לפ"ז, דאף דדברי הרמ"א הם יסוד גדול לכל ה"ל אמירה לעכו"ם בשבת, למעשה מאד קשה למצוא עוד מקומות שיש להשתמש בהיתר זה, כיון שצריך שעצם האיסור יהא מותר. וחברי שייחו דנו לומר דאולי באיסורי בורר וטוחן שיש אופנים שיש לישראל יכול לעשותם בהיתר, מותר לומר לגוי לעשותם באיסור, ויש לחלק דאולי מה שהישראל עושה אותם בהיתר לא נקרא בורר וטוחן בהיתר אלא דרך אכילה, וצ"ע.

מהלך זה נמצא במח' בין האחרונים

יא, אמנם חברי העירו, שהמהלך הנ"ל שביארנו בעז"ה בשיטת הרמ"א, אינו מתאים עם פירוש הגר"א, דהגר"א מפרש דברי הרמ"א שהוא ע"פ ר"ת בס' ש"כ"ה, ושר"ת מתיר גם האמירה. וכידוע דשיטת ר"ת הוא דכיון דיש לישראל יכול להשיג הנאה בהיתר, מותר ליהנות כשהגוי עושהו באיסור. ולהגר"א, ס"ל לר"ת דאף האמירה מותר, ולפ"ז א"צ שעצם האיסור יהיה בו אופן של היתר שאפשר לישראל לעשותו, אלא שתוכל להשיג הנאה בהיתר,

ולפ"ז קשה דלאו"י יהא מותר לומר לגוי להעלות דברים במעלית, או להוליכם במכונית וכמ"ש לעיל, וצ"ע. אמנם, בשו"ע הרב מבואר לכאורה כדברינו הנ"ל, דאיהו לא ס"ל דר"ת מתיר גם האמירה. ובס' ש"כ"ה אינו מזכיר כלל הדעה המובאת ברמ"א שם ש"א דאף האמירה מותר, ואפ"ה פסק כאן לגבי היתר אמירה בטלטול הנר כהרמ"א, ואף מפרש דבריו כמו שביארנו לעיל, דכל דבר שיש היתר לישראל לעשותו, מותר לומר לגוי לעשותו. ומוכח מזה כיסוד הנ"ל, דרק היכא שיש היתר לישראל בגוף האיסור עצמו, מותרת האמירה לגוי לעשותו באיסור.

איסור הנאה' כשהגוי בוחר מעצמו לעשותו באיסור

יב. הנה יש לעיין לגבי איסור הנאה ממלאכת עכו"ם, כשהגוי יכול להשיג מטרתו באופן האיסור או באופן המותר, והוא בוחר לעשותו באופן האיסור, האם מותר ליהנות או לא, דמסברא י"ל מה לי אם הגוי עושה ככה או ככה, הרי אין לישראל הנאה מהאיסור, כיון דגם בהיתר היה יכול להשיגו, ומה שהגוי עשאו באיסור, אדעתיה דנפשיה עביד כן.

וכן מצאנו בעז"ה בשו"ע הרב (קו"א לסי' רע"ז אות ג' בחצי עיגולים), שכתב עוד סברא למה יהא מותר כאן לכל הראשונים יותר מבס' ש"כ"ה דשם חולקים על ר"ת. וז"ל "משא"כ הבא שעיקר המלאכה היא הבאת הנר ומה איכפת לו בין שיטלטלו כדרכו או מן הצד", עכ"ל.

וכ"כ בשש"כ פ"ל אות ס"ה - נכרי המופקד על פתיחת דלת, שער, או מחסום חשמלי, מכיון שהם יכולים להיפתח אף בצורה ידנית ללא הפעלת מערכת החשמל, מותר ליהודי לעבור בהם גם אם פתחם הנכרי באמצעות מערכת החשמל. ובהערה ר"ט, מפני שעצם פתיחתם

אין בהם איסור, ורק הנכרי רוצה להקל מעליו את תפקידו, א"כ עושה הנכרי זאת רק לצורך עצמו.

ובספר ארחות שבת הביא מקור יפה לזה מהגהות אשל אברהם (בוטשאטש, סי' ש"ז סעי' ה'), שכתב דאם צוה לנכרי לעשות שבות דשבות במקום מצוה, והגוי עושהו באיסור דאורייתא, אין לנו עסק בו ואדעתא דנפשיה עביד כן, ומותר להנות מזה. והוא כנ"ל דכיון שהגוי יכול לעשות באופן המותר לנו, אין לנו עסק במעשיו.

עוד חידוש מבואר לכאורה בדברי הא"א הנ"ל, דליכא חיוב מחאה. וקשה דלמעשה הרי הגוי עושהו באופן האסור, ומכוון להנות גוף הישראל. ויש לפרש, דהרי עצם ההנאה לגוף הישראל יכול הגוי לעשות בהיתר, ומה שעושהו באיסור, אדעתא דנפשיה עביד כן ואין לנו עסק בו. ממילא אין לנו חיוב מחאה, והוי כאילו עושהו המלאכת איסור לצורך עצמו.

וכ"ז מיירי דוקא באופן שהגוי היה עושהו גם בהיתר לולא אפשרות האיסור. וכגון למשל אם המעלית שבור, היה מביאו דרך המדרגות, דאז אפשר לומר דמה שעלה דרך המעלית הוא אדעתא דנפשיה, לעשות יותר קל לעצמו, אבל אין היהודי נהנה ממלאכת האיסור. אבל באופן שלא היה עושהו בהיתר לולא אפשרות האיסור, כגון בקומה גבוהה מאד, דלולא המעלית לא היה עולה במדרגות אלא היה מחכה ליום אחר, לכא' אין היתר ליהנות, דנמצא נהנה ממעשה איסור, דלולא האיסור, לא היה להישראל אותו הנאה עכשיו.

ואף דהישראל עצמו היה יכול לרדת במדרגות ולהביאו למעלה, זה אינו סברא להיתר אלא לשיטת ר"ת דס' ש"כ"ה, דכיון דהישראל היה יכול להשיגו בהיתר, מותר להנות ממה שהגוי עושה באיסור, והרי אין אנו סומכין על ר"ת לכתחילה, אלא רק בדיעבד ובדברנו ובצורך גדול כמ"ש בה"ב שם. ואין לומר שיש היתר הנאה לאחר שיעור 'כדי שיעשו', והיינו שימתין שיעור זמן שלוקח לרדת ולהעלות במדרגות, ואז אינו נהנה כלל מהבאתו במעלית, זה אינו, דלא מצינו דינא דכדי שיעשו אלא במצו"ש בלבד ולא בשבת עצמו. וכן מוכח מכל הראשונים שחולקים על ר"ת שם, שלא התירו לשתות המים שהגוי הביא מהבור באיסור, אפילו אחר זמן של 'כדי שיעשו' ללכת שם ולשתות, אלא ע"כ דברי שיעשו הוא רק אחרי שבת. אבל שמעתי לחלק, דשם אפי' אחר המתנת כדי שיעשו, עדיין נהנה הישראל במה שיכול לשתות כאן וא"צ לטפס לתוך הבור. משא"כ כאן שהישראל יכול להביאו בעצמו למקום הזה, אולי מועיל המתנת 'כדי שיעשו', אבל לענ"ד העיקר כצד הראשון, דהרי אם כדי שיעשו מועיל כאן לומר שאינו נהנה ממעשה הגוי, דבעצמו היה יכול להביאו, גם שם יועיל לומר שאינו נהנה ממעשה הגוי דבעצמו יכול לרדת לבור ולשתות.

עכ"פ לפי דברינו נמצא לכאורה, דאם הגוי לא היה עושהו בהיתר, רק באיסור, זה שהישראל יכול לעשותו בהיתר, בזה נכנסנו לשיטת ר"ת. אבל שמעתי שיש שר"ל, דכיון דסוף סוף חוק היה אפשרות להגוי לעשותו בהיתר אפילו על צד רחוק ביותר, והגוי לעצמו בחר באופן האסור משום נייחא דידיה, אדעתא דנפשיה עושה כן ומותר להישראל ליהנות, וצ"ע.

איסור אמירה' כשהגוי בוחר מעצמו לעשותו באיסור

יג. ויש לעיין עוד בענין איסור אמירה לנכרי, אם מותר לומר לשון 'פרווה', באופן שאינו מבואר בלשונו את מעשה האיסור, ויש אפשרות לעשותו גם באופן המותר, ואף שברור שהגוי יעשהו באיסור כי הוא יותר קל, הרי מעצמו בוחר לעשות כן.

וחשבתי להביא מקור להיתרא מדברי השו"ע הרב סי' ש"ז אות ט"ז, דבא לבאר הרמ"א (סי' רע"ו סעי' ג'), וז"ל "אבל אם יש שם צד

הוראה לחיים

פסקי הלכות הערוכות באופן שיוכל הלומד לידע ברור פסקי הלכות המעשה אשר יעשון עם מראי מקומות והערות על המקורות

הגאון רבי נפתלי שמואל סטוליק שליט"א

הלכות סוכה

יז. גדר הדין של סוכה שתחת האילן הוא משום שנחשב שבטל שם סכך מינייה הדסכך שמעליו יוצר לצל ונחשב כאשר בצל העליון הפסול לפיכך אף בגבוה מעל מהסכך הכשר נפסלת הסוכה – בה"ל ד"ה בכל ענין ויעוין שעה"צ אות ו'.

יח. להנ"ל אף במופלג האילן ודו' הרבה מאד גבוה מהסכך פסול אמנם בדוקא כאשר שייך לומר שהוא יושב בצל העליון וכגון דבר העשוי לצל [מחמת שימוש או יעודן] או קביעותו ליושב שם כיושב בצלו אמנם דבר שלא בכלל האמור לעיל לא מעכב ולכן דבר המעופף מעל לסוכה לא פוסל לסוכה.

יט. לכתחילה נקטינן שאף באילן שחמתה מרובה מצלתה אף שהסוכה צלתה מרובה מחמתה פסול כנגד ענפי האילן ל"ש מה קדם למה [סוכה שם הרי"ף] ונשאר חוץ מהמקום המוצל שישוּב של חמתה מרובה מצלתה פסולה הסוכה ואם עדיין נשאר צלתה מרובה מחמתה כשרה הסוכה לכו"ע בה"ל ד"ה וי"א אפי' ומשנ"ב סק"ז וטעמא שע"י ענפי העץ חשיב לסכך כחמתה מרובה מצלתה וכל כה"ג לא חשיב סכך.

כ. לכתחילה ולא בסוכה שצלתה מרובה מחמתה וע"ג אילן שחמתה מרובה מצלתה בעי להכשירה ע"י השפלת ועירוב ושלא יהיה ניכר.

כא. יל"ע לשי' זו שגדר הפסלות בלא משמש כלום א"כ אף בגוונא בבה"ל תחת האילן יהיה פסול וכגון שענפי האילן העומד מהצד יצרו צל על"ג הסוכה, דסו"ס לא מהני צל הסוכה דהא כל חמתה מרובה מצלתה לא חשיב סכך ומ"מ פוסל ה"ו בכה"ג מיהו מסתימת לשון משנ"ב שלא חילק משמע דשרי בכה"ג.

ח. בד"א שצ"ל לרב לא מבטל בהיות מסכך של העץ לרבי אמנם אם עירב לסכך האילן שם סכך מעובה אפי' סכך הסוכות על ענפי האילן ועירב ולא ניכר ענפי האילן מ"מ פסול – דלא אהני סכך מסובב כלוא בענפי האילן צלתה מרובה מחמתה משנ"ב סק"ב.

ט. אילן שענפיו סוככים ע"ג ע"ג האויר שבין חלקי הסכך של הסוכה וצלתה מרובה מחמתה פסולה הסוכה פי' כיון שרוב הסוכה מסוככת ע"י צל פסול שהאילן עושה צלתה מרובה מחמתה במקומו.

י. אמנם בגוונא בהנ"ל אלא שלא היה רוב מעצם האילן אלא צלו היה על מקום עצי מסכך סוכה [והנייה עי"ו הצל של האילן שצלתה מרובה מחמתה ע"פ רוב הסוכה] כשר.

יא. יכול לערב את ענפי האילן עם ענפי סכך הסוכה אף לכתחילה.

יב. אין לערב ביו"ט ע"י הישראל.

יג. צריך לכתחילה לקצוץ האילן ממקום חיבורו ל"ש לפני שעירב ל"ש אחר שעירב ולא בעי ניענוע.

יד. שכח לקצוץ האילן עד כנסית יו"ט אסור לומר לגוי לקצוץ האילן – אף לשי' הר"ם והר"ה ורי"ץ גאות וב"ש לדידן גי' בה"ל ד"ה צריך ומשנ"ב סק"ב.

טו. עבר ואמר העכו"ם נקצץ או שעשה העכו"ם מצ"ע לצורך ישראל שרי לישב בסוכה – שלא נחשב נהנה מהשירות דהוי רק סילוק פסלות ועוד מלמל"ג, ואף לא מהב"ע דלא הוי אלא הסרת פסול.

טז. השפלת האילן בעינן שיעשה ע"י ישראל גדול אמנם בעירוב שרי גם ע"י עכו"ם – במשפלת הוי מעשה סיכוך משמש בעירוב וכנ"ל.

א. יש מודקדין להתחיל משהו במוצאי יוה"כ ומשלימין למחרתו.

ב. לכתחילה אם אפשר אין לעשות את הסוכה תחת האילן.

ג. העושה סוכתו תחת אילן שענפיו עומדים ע"ג סכך הסוכה וצלתה מרובה מחמתה פסול בכל אמנם אף שהענפים מתנועעיים ע"י הרוח יותר מג"ט.

ד. סוכה הנמצאת לצידו של אילן ואין ענפיו סוככות ע"ג הסוכה ומ"מ צילו של האילן נמצא ע"ג הסכך הסוכה כשירה.

ה. אילן שענפיו סוככים ע"ג הסכך של הסוכה אמנם חמתה מרובה מצלתה ומ"מ שני הענפים שעומדים מצד הסוכה ושם ביחד עם ענפים שע"ג הסכך סוכה צלתה מרובה מחמתה כשרה מצלתה אין על הסכך שם סכך וממילא חשוב כצל בעלמא הנמצא על גבי סכך הסוכה שכשר וכדלעיל ולא העץ וענפיו ע"ג הסוכה בענפיו ללא שיעור צלתה מרובה מחמתה נחשב כשם הסכך ושל הענפים כליאת דמי.

ו. היו שני אילנות שסוככו על גבי סכך הסוכה וכל אחד חמתה מרובה מצלתה ורוחב הוי צלתה מרובה מחמתה כשרה הסוכה – דכיון שביש משנ"ב שחמתה מרובה מצלתה הסכך כליאת הוי כה"ג כצל ולא הוסיף שס"ל לבכו"י שכשר ה"נ הכא.

ז. עירבב ענפי ב' האילנות וסיככו ע"ג הסוכה פסולה הסוכה די"ל ע"י העירוב נחשב כסכך אחד שצלתה מרובה מחמתה וי"ל דעובר על שניהם נ"א חשוב כסכך אחד שצלתה מרובה מחמתה.

8. בה"ל ד"ה צריך מסתימת הדברים וטעמא דסו"ס הביטול חל יש סילוק לחשיבות האילן.
9. משנ"ב סק"ג וממילא לא נחשב הסכך כמשמש משהו ולפי"ז דוקא בכה"ג שענפי העץ יוצרים צל שע"ז קושר סכך הסוכה לחממ"צ אמנם אם ענפי האילן מועטים שאף לא יוצאים בסכך הסוכה להחשיבו חממ"צ ולכן יכול להחשב צממ"ח ושרי לשי' זו.

סוכה, ורש"י בה"ל ד"ה ביניהם.
6. משנ"ב ס"ק ה' ושעה"צ אות ו' וי"ל עוד שהשיעור בצל ולא בעצם הסכך.
7. משום מוקצה וי"ל ע"י עכו"ם שרי דהוי שבות בשבות במקום מצוה ולא נחשב כעצם הסיכוך רק סילוק פסול ושרי ע"י כו"ם ונשים וקטנים ולא דמי למשנ"ב ס"ק מ' וע"י ניפוח דמבואר בסי' ש"י סע' ג' בהגהה דשרי דהוי טלטול לאחי' דלא מקרי טלטול מהני הכא דלא בעינן הנחה לשם צל ולא בעינן מעשה בידים וע"י ניפוח הוי הנחה דממילא ולא חשיב מעשה ידיה כמבואר ויל"ע אמאי נקט משנ"ב חוה"מ.

יברך סדר הברכות, ואם קודם הח"ש י"ל דשרי אף להמשיך כיון שהתחיל בהיתר – משנ"ב ס' פ"ט ס"ק י"ג וסי' ר"נ סק"א.
2. כה"ח אות ו' מודקדוק לשון שר"ע "העושה וכו'".
3. בגדר הדין מניעת צל ע"י האילן ומאי איכפת לן שלכא עליה שם מחיצה ואף נראית ביוצאים הענפים חוץ לסוכה ע"י הרוח דפוסלים מיהא בהיותם ע"ג הסכך.
4. דבעינן שעצם האילן יסוכך ע"ג הסכך – בה"ל ד"ה תחת.
5. דסו"ס אין אילן צממ"ח על הסכך

1. משנ"ב ס' תרכה ס"ק ד' ויש מודקדין שעושין בדפנות ועצי הסכך קודם יוה"כ ומניחים לסכך במוצאי יוה"כ – שו"ת שם וכו"ע מתחילין למחרת יוה"כ, ומ"מ לא יקדים בניית הסוכה והשלמתה לפני תפילת שחרית ובאם לא יוכל אחרי לפני התפילה ומ"מ יאמר סדר הברכות ויקרא ק"ש ומ"מ קודם עה"ש קודם ח"ש לפני עה"ש שרי להתעסק וגם תוך ח"ש לעה"ש

רבני "מרכז ההוראה" הרבנים הגאונים שליט"א

רבי שמאי קהת הכהן גראס	רבי נפתלי נוסבוים	רבי עזריאל אויערבאך
רבי מרדכי אייכלר	רבי ישראל ברזובסקי	רבי בנימין רימר
רבי אהרן דוד ניישטאט	רבי בן ציון הכהן קוק	רבי שמחה רבינוביץ
רבי בצלאל וקסלשטיין	רבי צבי שרליץ	רבי אליהו חיים שטרנבוך
רבי אברהם שטיגליץ	רבי אהרן גאלדמינצער	רבי שלמה קאהן
רבי אברהם דוד ליווי	רבי יצחק אהרן הכהן ישראלי	רבי דוד טברסקי
רבי משה לאנגער	רבי חיים בונם שיץ	רבי שאול יהודה פרידמן
רבי משה וויינרעב	רבי ברוך לוריא	רבי אליעזר הלטובסקי
רבי נפתלי סטוליק	רבי ירוחם ארלנגר	רבי בן ציון אלקיכן
רבי דוד צבי שנייבלג	רבי יצחק מאיר באב"ד	רבי מרדכי צבי ברנשטיין
רבי ישראל שווארץ	רבי יעקב מנחם אטיק	רבי נפתלי גראס
רבי יצחק יודלביץ	רבי מנדל העניג	רבי יוסף שאול אייזנשטיין
רבי חיים נח כהן	רבי ברוך שוורץ	רבי דוד וולנר
רבי מאיר דייטש	רבי יצחק יהודה דויטש	רבי אפרים זיידנפלד
רבי צבי אריה ויזניצר		

שעות בית ההוראה

בימים א-ה:	בימי שישי:	בשבת קודש:	במוצאי שבת:
8.15 עד	9.00 עד שעה	שעה לפני	שעה שלאחר
22.00	לפני הדה"נ	זמן הדה"נ	זמן ר"ת

יומסולילה
יש מענה
ראה זה חדש:
מענה טלפוני
24 שעות ביממה

02-9956999

כתובת: רחוב אביתר הכהן 10 ירושלים

מוסדות סאווראן. ביהמ"ד "היכל משה" ע"ש הרה"ח ר' משה ב"ר יהודה בעער ז"ל

יו"ל ע"י 'מרכז ההוראה' אימייל: m029956999@gmail.com